

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Žiga Hočevar

**Primerjava organiziranosti, metod in taktičnih postopkov
protipartizanskega delovanja domobrancev na Primorskem, Gorenjskem in
v Ljubljanski pokrajini**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Žiga Hočevar

Mentor: doc. dr. Damijan Guštin

**Primerjava organiziranosti, metod in taktičnih postopkov
protipartizanskega delovanja domobrancev na Primorskem, Gorenjskem in
v Ljubljanski pokrajini**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

Zahvala

Najlepše se zahvaljujem mentorju, doc. dr. Damijanu Guštinu, za strokovno pomoč, vodenje ter napotke pri izdelavi diplomskega dela.

Posebna zahvala gre mojim najbližjim, ljubi mami in dragim starim staršem za neizmerno podporo in zaupanje pri študijski poti, ki mi je bila omogočena ravno zaradi njihove pomoči. Iskrena zahvala tudi mojemu dekletu za neomajno podporo in potrpljenje.

Na koncu bi se zahvalil še vsem prijateljem in tistim, ki so me bodrili skozi celoten študijski proces ter brez katerih bi bila študijska leta manj prijetna.

Najlepša hvala.

Primerjava organiziranosti, metod in taktičnih postopkov protipartizanskega delovanja domobrancev na Primorskem, Gorenjskem in v Ljubljanski pokrajini

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 so nemške sile zasedle tudi Ljubljansko pokrajino in Primorsko ter ustanovile Slovensko domobranstvo kot pomožne policijske sile za boj proti partizanom pod vodstvom nemške policije in SS enot. Na Primorskem je jeseni 1943 začel delovati Slovenski narodni varnostni zbor, na Gorenjskem pa se je spomladi 1944 pojavila Gorenjska samozaščita. Vse tri domobranske enote so bile organizacijsko gledano skoraj popolnoma odvisne od nemških oblasti, prav tako so bile operativne naloge, kar vključuje tudi taktiko, v rokah okupatorja. Domobranstvo v Ljubljanski pokrajini je imelo dobro razvito taktiko napada in obrambe po načelih bojnega delovanja nemške vojske, medtem ko sta drugi dve formaciji večinoma le pomagali v akcijah nemške vojske. Na Primorskem in Gorenjskem so ustanavljali postojanke z enotami v moči čete, pri Slovenskem domobranstvu pa je prišlo do formiranja bataljonov, ki so delovali precej bolj samostojno. Taktični postopki in metode bojevanja so se med posameznimi domobranskimi formacijami razlikovale, in sicer so domobranci v Ljubljanski pokrajini imeli nalogo protipartizanskega boja, nadzorovanja komunikacij in teritorialnega nadzora, medtem ko so v ostalih dveh pokrajinah izvajali le teritorialni nadzor.

Ključne besede: Slovensko domobranstvo, Slovenski narodni varnostni zbor, Gorenjska samozaščita, kolaboracija, taktika.

The comparison of the organization, methods and tactics of the Home Guard anti partisan activity in the regions of Primorska, Gorenjska and Ljubljana province

After the capitulation of Italy in September 1943, the German forces occupied Ljubljana province and the Primorska region and founded the Slovenian Home Guard (under the leadership of the German police and SS units) as an auxiliary police force to fight the partisans. In the Fall of 1943 the Slovenian national security force in the Primorska region and in the Spring of 1944 Gorenjska Self-Defence in the Gorenjska region became active. All three Home Guard units were from the organization point of view completely dependant on the German authority. This goes aswell for the operative missions (which include the tactics too) that were in the hands of the occupying forces. The Home guard in Ljubljana province had a very developed attack and defense tactic based on the principles of the German army. The other two units mostly helped the Germans with their military actions. In Primorska and Gorenjska regions they were founding outposts by the power of the troops, while in Slovenian Home Guard the way led to the formation of battalions, which acted much more independently. The Home Guard in Ljubljana province had an anti-partisan mission. They supervised the communications and the territory. In the other two regions the Home Guard units only controlled the territory.

Key words: Slovenian Home Guard, Slovenian national security force, Gorenjska Self-Defence, collaboration, tactics.

KAZALO

1 UVOD	6
2 METODOLOŠKI OKVIR	8
2.1 OPREDELITEV PREDMETA IN CILJA PROUČEVANJA.....	8
2.2 HIPOTEZE	8
2.3 METODOLOŠKI PRISTOP.....	8
3 TEMELJNI POJMI	9
4 SLOVENSKO DOMOBRANSTVO V LJUBLJANSKI POKRAJINI.....	15
4.1 ORGANIZIRANOST ENOT SLOVENSKEGA DOMOBRANSTVA.....	15
4.1.1 Sestava Organizacijskega štaba.....	17
4.1.2 Enote Slovenskega domobranstva.....	20
4.2 METODE PROTIPARTIZANSKEGA DELOVANJA SD	22
4.3 TAKTIČNI POSTOPKI PROTIPARTIZANSKEGA DELOVANJA SD	24
4.3.1 Napad enot Slovenskega domobranstva	26
4.3.2 Obramba enot Slovenskega domobranstva.....	29
5 PRIMORSKO DOMOBRANSTVO ALI SLOVENSKI NARODNI VARNOSTNI ZBOR NA PRIMORSKEM	30
5.1 ORGANIZIRANOST ENOT SNVZ.....	30
5.2 METODE PROTIPARTIZANSKEGA DELOVANJA SNVZ.....	34
5.3 TAKTIČNI POSTOPKI PROTIPARTIZANSKEGA DELOVANJA SNVZ.....	36
6 GORENJSKO DOMOBRANSTVO ALI GORENJSKA SAMOZAŠČITA NA GORENJSKEM	38
6.1 ORGANIZIRANOST ENOT GORENJSKE SAMOZAŠČITE	38
6.2 METODE PROTIPARTIZANSKEGA DELOVANJA GORENJSKEGA DOMOBRANSTVA.....	40
6.3 TAKTIČNI POSTOPKI GORENJSKEGA DOMOBRANSTVA	41
7 PRIMERJALNA ANALIZA IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ	43
8 LITERATURA	50

KAZALO TABEL

Tabela 7. 1: Primerjava taktičnih postopkov enot Slovenskega domobranstva, SNVZ in Gorenjske samozaščite	44
Tabela 7. 2: Primerjava organiziranosti poveljstev in enot Slovenskega domobranstva, SNVZ in Gorenjske samozaščite	46
Tabela 7. 3: Primerjava nalog in metod protipartizanskega delovanja Slovenskega domobranstva, SNVZ in Gorenjske samozaščite	48

1 UVOD

Če se vprašamo, kaj je najbolj zaznamovalo prejšnje stoletje, nas odgovor pripelje do groznil in okrutnih vojn, ki so za vedno spremenile človeštvo in mu pustile pečat. Že na začetku 20. stoletja so po Evropi in svetu divjale vojne ter vse bolj poglobljale odnose med evropskimi državami ter njihovimi prebivalci samimi. Najhujše je bilo obdobje druge svetovne vojne med leti 1939 in 1945, ko so se pojavile nove taktike, razvijalo pa se je tudi orožje in ostala vojna tehnologija. Tudi na Slovenskem so ljudje na lastni koži spoznali, kaj pomeni vojna. S prihodom nemškega okupatorja so se pod njihovim vodstvom iz vrst slovenskih fantov ustanovile vojaške formacije oziroma domobranstvo, na drugi strani pa so že nekaj časa delovale partizanske sile. Po kapitulaciji Italije septembra 1943 so Nemci zasedli področje bivše Ljubljanske pokrajine in Primorske ter tam skupaj z vodilno politično oblastjo in pripadniki kolaboracionističnih enot ustanovili organizacijo Slovensko domobranstvo. Ta je skupaj z drugimi domobranskimi enotami (Gorenjska samozaščita in Slovenski narodni varnostni zbor) tvorila pomožne enote okupacijske oblasti. Partizani pa so okupatorju nasprotovali. Po veliki nemški ofenzivi jeseni 1943 so se nadaljevali krvavi spopadi, ki so z udeležbo slovenskih domobranskih formacij prerasli v državljansko vojno.

Domobranstvo na Slovenskem je tako eden izmed mnogih zgodovinskih pojavov ter predmet zgodovinopisne obravnave, ki še danes pušča odprta marsikatera vprašanja o tej temi, in sicer zaradi različnih dejavnikov, ki so to pomembno obdobje slovenske zgodovine potisnili v ozadje ali pa so ga laični javnosti predstavili enostransko in zelo pomanjkljivo. Obenem pa je k tej nedorečenosti domobranstva prispevala tudi njegova tragična poveljna usoda. Ravno tukaj je prišlo do političnega izrabljanja te teme in posledično do zavajajočih in nepopolnih interpretacij vojnega časa izpred 70-ih let. Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 smo prej omenjeno protipartizansko delovanje zopet postavili kot predmet različnih diskusij, ki bi morale doreči stvar že takoj v letih, ki so sledila po drugi svetovni vojni (Mlakar 2003, 7–9).

Domobranske enote so delovale po določilih, ki so bila oblikovana v jeseni 1944 v Načelih domobranske taktike. Omenjena določila so temeljila ter bila zapisana na podlagi izkušenj do tedaj že enoletnega delovanja domobranstva. Znotraj teh določil je bilo določeno njihovo poslanstvo oziroma način delovanja, ki naj bi jih pripeljal do izpolnitve strateškega cilja. Ta cilj je bil skupaj z okupatorjevimi silami onemogočiti partizanske enote in hkrati povsem

izbrisati komunistično ideologijo. Delovanje posameznika in enot na vseh nivojih je bilo določeno v pravilih vojaškega delovanja, zajemalo je vse aktivnosti domobranskih enot, ali drugače rečeno, kako morajo ravnati domobranske enote pri napadu, razvijanju, ob prekinitvi spopada, pa vse do obrambe pred partizani (Štangar 2006, 2). Protipartizanska taktika je temeljila na odkrivanju šibkih točk partizanske vojske ter na usmerjanju napada na nje. Te točke so bile oskrba, zveze, poveljevanje in podpora prebivalstva. Domobranci so se zanašali na prepričanje partizanskih sil, da jih ponoči in ob slabem vremenu na njihovem ozemlju ne more nihče napasti in tako pravila protipartizanskega boja usmerjali prav v to smer. Pomembni metodi sta bili presenečenje in tajnost premika, saj so predvidevali, da bodo tako načeli slabo obrambo svojih nasprotnikov. Osnovna oblika manevra je bila obkolitev, katere namen je bil nasprotnika stisniti v brezizhoden položaj in njegovo uničenje; pri tem pa je bila neprecenljivega pomena pomoč prebivalstva (Kladnik 2006, 9–10).

Za temo diplomskega dela sem se odločil zaradi lastnega večjega zanimanja za izbrano temo ter želje do lažjega razumevanja dogodkov in njihovega poteka na Slovenskem v času partizanskega in protipartizanskega delovanja med 2. svetovno vojno, hkrati pa je to obdobje pustilo globok pečat v zgodovini slovenskega naroda. Pritegnila me je občutljivost in nedorečenost tematike, se pravi, da bo potrebno le-to v prihodnje še podrobneje raziskati in objektivno analizirati kompletna dejstva.

Problemатike delovanja protipartizanskih sil se bom lotil ožje in se s tem osredotočil na samo organiziranost ali organizacijsko sestavo znotraj enot domobrancev na Primorskem, Gorenjskem in v Ljubljanski pokrajini. Nato bom preučil, kakšne metode so domobranci uporabljali zoper partizane v posameznih pokrajinah ter kakšni so bili taktični postopki protipartizanskega delovanja v zgoraj omenjenih posameznih enotah. Na koncu bom primerjal vsako izmed treh preučevanih karakteristik glede na posamezne domobranske enote in želel ugotoviti podobnosti oziroma razlike med njimi. Ravno to je drugi razlog, ki je pripomogel k izbiri teme diplomskega dela, saj doslej še ni podobnega pristopa, ki bi zajemal primerjavo organiziranosti, metod in taktičnih postopkov protipartizanskega delovanja domobrancev na Primorskem, Gorenjskem in v Ljubljanski pokrajini.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Opredelitev predmeta in cilja proučevanja

V diplomskem delu bom preučil, kakšna je bila organiziranost oziroma struktura ter katere metode in taktične postopke protipartizanskega delovanja so uporabljali v vseh treh domobranskih formacijah na Slovenskem: Slovensko domobranstvo v Ljubljanski pokrajini, Slovenski narodni varnostni zbor ali primorsko domobranstvo na Primorskem, Gorenjska samozaščita ali gorenjsko domobranstvo na Gorenjskem. To pomeni, da bo moj časovni okvir analize segal od ustanovitve prve domobranske organizacije jeseni 1943 vse do konca vojne leta 1945.

Cilj diplomskega dela je najprej podrobno raziskati organizacijo, metode in taktične postopke protipartizanskega gibanja vseh treh domobranskih enot, ki so delovale v različnih pokrajinah. Nato želim s primerjavo ugotoviti, ali so se glede na posamezno pokrajino razlikovale omenjene tri karakteristike; se pravi, ali so bili tako organizacijska sestava kot metode in taktični postopki v Ljubljanski pokrajini drugačni kot na Primorskem in Gorenjskem.

2.2 Hipoteze

Pri raziskovanju me bodo vodile tri hipoteze:

➤ **Hipoteza 1:**

Taktične postopke v boju proti partizanom so imeli najbolj razvite v enotah Slovenskega domobranstva v Ljubljanski pokrajini.

➤ **Hipoteza 2:**

Protipartizanske enote so bile identično organizirane in strukturno zasnovane v vseh treh pokrajinah: na Gorenjskem, Primorskem ter v Ljubljanski pokrajini.

➤ **Hipoteza 3:**

Naloge in s tem metode delovanja domobranskih enot so bile v vseh treh pokrajinah različne zaradi različnih ukazov in določil nemškega vodstva.

2.3 Metodološki pristop

V diplomskem delu bom uporabil različne metode dela. Prva in najpomembnejša bo **metoda analize primarnih in sekundarnih virov**, še posebej sem se zaradi problema dostopnosti osredotočil na zbiranje in interpretacijo sekundarnih virov, kamor sodijo članki, zborniki,

knjige in ostali viri. Naslednja je **opisna metoda ali deskriptivna metoda**, ki jo bom koristil pri definiranju temeljnih pojmov ter pri opisovanju vseh treh preučevanih karakteristik. Tretja metoda je **zgodovinska analiza**, s katero bom preučil dogodke in pojave iz časa druge svetovne vojne oziroma partizanstva in protipartizanstva na slovenskih tleh ter jih umestil v vojno dogajanje. Na koncu bom uporabil še **primerjalno metodo**, s pomočjo katere bom ugotovil podobnosti in razlike v organiziranosti, metodah in taktičnih postopkih domobranstva v vseh treh pokrajinah.

3 TEMELJNI POJMI

Domobranstvo – Mlakar opiše oziroma definira domobranstvo kot kolaboracionistično vojaško formacijo, ki so jo ustanovile nemške sile po kapitulaciji Italije za boj zoper partizanom. Pobuda za vzpostavitev domobranstva je prišla s strani vodstva nekdanjih meščanskih strank ter generala Rupnika. Domobranske enote so imele tako vlogo podpornega stebra nemške policije, okupator jih je kot take tudi financiral in oskrboval. Ustanovil je tri formacije, in sicer Slovensko domobranstvo v Ljubljanski pokrajini, na Primorskem Slovenski narodni varnostni zbor in Gorenjsko samozaščito na Gorenjskem. Slednja dva sta imela obilno pomoč pri organizaciji s strani Ljubljane. Organizacijski štab je načeloval enotam na Primorskem in v Ljubljanski pokrajini, a tisto pravo poveljstvo sta imela oba višja vodja SS in policije v Trstu in Ljubljani prek svojih štabov za boj proti bandam. Kot ključno nalogo so nemške sile domobrancem dodelile zaščito in varovanje ključnih prometnih poti, na drugi strani pa zaščito pred vdori na osvobojeno ozemlje (Mlakar 2003).

Pojem »domobranstvo« izhaja že iz avstro-ogrske monarhije ter pomeni skupino vojakov, ki so bili izurjeni izključno za prostorsko obrambo. Vendar se je v času Avstro–Ogrske ta pojem nadgradil, in sicer je predstavljal drugo vejo vojske.

Ob ustanovitvi domobranstva na Slovenskem, septembra 1943, so se gibanju najprej pridružili preživeli pripadniki vaških straž (MVAC) in del četnikov, nato pa še prostovoljci iz Ljubljane. Že novembra istega leta so domobranci sodelovali tudi v bojnih akcijah. Ko so nemške sile začasno zasedle dobršen del podeželja v Ljubljanski pokrajini in na Primorskem, se je k domobrancem priključilo veliko prostovoljcev, ki so skupaj z že vključenimi enotami sredi 1944 šteli nad 10.000 mož, po nekaterih zapisih celo 13.000. Načeloma je bila pridružitvev

domobrancem prostovoljna, delež mobilizirancev je bil majhen. Protipartizanske formacije so vključevale tako izobražence, ljudi iz podeželja, meščane, kot tudi študente; politično so podpirali vse predvojne demokratične stranke ter različne skupine. V oficirskih vrstah so prevladovali nacionalistični liberalci, medtem ko so bili med nižjimi čini prisotni predvsem konservativci, pripadniki SLS. Predhodne vaške straže, ki so jih v Ljubljanski pokrajini ustanovili Italijani, niso imele toliko samostojnosti kot domobranske enote, saj so bile slednje le v skupnih akcijah pod nemškim poveljstvom, pa čeprav so jih oskrbovali prav Nemci z orožjem, ki so ga zaplenili Italijanom ob kapitulaciji. Poveljevalo se je v slovenskem jeziku (Košutnak 2011, 41).

Slovensko domobranstvo – to so bile protirevolucionarne enote, organizirane po italijanski kapitulaciji oziroma nemški zasedbi Ljubljanske pokrajine. Tem enotam so se priključili tisti pripadniki Vaških straž (MVAC), ki jih ni uničilo partizansko gibanje, in sicer preživeli vaški stražarji in del četnikov, ter mobilizirani vojaški obvezniki in novi prostovoljci za obrambo pred partizani, od septembra 1943 pa vse do maja 1945, vsi skupaj pa so tvorili jedro Slovenskega domobranstva (Košutnak 2011, 8).

Najpomembnejša za ustanovitev je bila odredba Vrhovnega komisarja operacijske cone Jadransko primorje, ki je 6. decembra 1943 podala formalni okvir za ustanovitev Slovenskega domobranstva v Ljubljanski pokrajini, čeprav so bile slovenske protipartizanske enote formirane že približno tri mesece prej. Nemci so stremeli k vojaškemu sodelovanju z njimi in so tako posredno od domobrancev zahtevali, da v namen boljšega sporazumevanja postavijo svojega predstavnika. Ta je konec septembra istega leta postal tedanji ljubljanski župan general Leon Rupnik, ki so mu nemške oblasti predale pomembno vlogo pri nadzoru večjega dela civilne uprave Ljubljanske pokrajine, hkrati pa so mu obljubile pomoč pri opremljanju in organizaciji njegovih protipartizanskih enot. Problem je bil, da njegovo poveljstvo nad domobranskimi enotami ni trajalo dolgo, saj so ga že v začetku novembra nemške policijske sile odstavile s položaja in mu leto kasneje podale naziv generalnega inšpektorja Slovenskega domobranstva (Mlakar 2003, 89–145). Oktobra je začel delovati Organizacijski štab v Ljubljani, ki je skrbel za organizacijo in izvajanje nalog, temu pa je poveljeval polkovnik slovenskega rodu Franc Krener, a vseeno je imel pri operativnih nalogah zadnjo besedo okupator z nemškim častnikom znotraj Vodstvenega štaba na čelu. Že prej omenjene nemške policijske oblasti so oskrbovale slovenske domobrance. V Slovenskem domobranstvu je bila osnovna enota četa, ki je zajemala od 120 do 170 vojakov, ti pa so delovali kot del večje

bojne enote. Največkrat so se čete povezovale v največjo enoto bataljon; na začetku domobranstva so v Ljubljanski pokrajini delovali trije, kasneje pa se je priključil še Šolski bataljon. Od decembra 1943 so bili bataljoni preimenovani v bojne skupine z močjo enote čete. V začetku naslednjega leta je bilo sedem bojnih skupin, ki so se kmalu reorganizirale v Skupino za varovanje proge, Operativno skupino, Šolsko skupino ter Zaščito okraja Novo mesto. Nekje sočasno so se pojavili tudi mobilni udarni domobranski bataljoni, ki so obrnili tehtnico v boju s partizani v njihovo korist, saj so od tedaj naprej domobranci bolje branili utrjene postojanke, obenem pa so skupaj z nemškimi enotami vršili napade na nasprotnika (Teršek 2011, 19–20).

Slovensko domobranstvo je za nemško okupacijsko oblast, ki je bila prisotna na slovenskih tleh, pomenilo pomožno policijsko silo, katere prvotna naloga je bila vzdrževanje reda in miru, ob dogovoru pa je bila uporabljena tudi za boj s sovražnikom. Čeprav so ga ustanovili Nemci in so nad njim imele največji nadzor nemške policijske sile, je bilo oblikovanje poveljniškega kadra domobranske organizacije kljub nemškemu negodovanju osredotočeno v ustanavljanje vojaških enot. Nemški policiji pa je pripadal protiporniški boj (Kladnik 2006, 14). Največje število pripadnikov je Slovensko domobranstvo v Ljubljanski pokrajini imelo poleti leta 1944, in sicer se je številka gibala okrog 13.500 mož, medtem ko se je vojaški formaciji vsega skupaj pridružilo preko 17.000 posameznikov. Vseh čet je bilo približno 77, vendar jih sočasno nikoli ni tudi toliko delovalo. Poleg tega sta bili zaradi državljanske vojne v krogih Slovenskega domobranstva vzpostavljeni tudi dobro organizirana obveščevalna veja in propagandna dejavnost. Za slednjo so skrbeli posebni propagandni vodi z izdajanjem časnikov in revij, deljenjem letakov, organiziranjem protipartizanskih zborovanj in podobno. V pokrajini so bila med vodstvom protipartizanskega tabora velikokrat prisotna nestrinjanja z nemškimi omejevanji domobranskih enot nasploh in pri odločanju v protipartizanskih napadih in njihovo vsiljevanje nacističnih ideologij. Te napetosti so se zato prenesle na slovensko politično vodstvo (Lamovšek 2013, 22–24).

Proti koncu vojne se je znotraj Slovenskega domobranstva čedalje bolj pojavljalo vprašanje, kaj se bo zgodilo z njimi ob mednarodnem priznanju partizanstva oziroma kakšen položaj zavzeti zoper nemškemu okupatorju. Zato se je nekaj častnikov gibanja odločilo za upor proti Nemcem, a ti so namere pravočasno odkrili in aretirali prej omenjene častnike. Vseskozi pa so okupatorja podpirali general Rupnik in njegovi privrženci, ki so do zadnjih bojev čakali na pomoč s strani Nemcev (Kokalj K. 1999).

Primorsko domobranstvo – uradno Slovenski narodni varnostni zbor; je bila posebna samostojna oblika domobranstva na Primorskem od jeseni 1943 do konca vojne. V tej pokrajini so Nemci zaradi drugačne politike kot v Ljubljanski pokrajini dopustili uporabo slovenskega jezika, prav tako so mesta lahko vodili slovenski župani, v šolah pa so se otroci učili in brali v slovenščini. Začelo se je tako, da so domobranske enote v Ljubljanski pokrajini izbrale ter poslale skupino oficirjev v Trst z namenom, da bi tam vzpostavili domobranstvo, ki bi bilo na nemško zahtevo ločeno od tistega v Ljubljanski pokrajini (Košutnak 2011, 42). Enote so bile sestavljene predvsem iz mobilizirancev, tako da je bila bojna učinkovitost občutno manjša kot v Slovenskem domobranstvu. Ker so imeli domačini več svobode s strani nemških sil, je prišlo tudi do pobegov in celo prebegov k nasprotnikovim silam oziroma partizanom. Vseeno pa je prišlo tudi do prebegov k domobrancem, čeprav število teh ni bilo tako veliko. Poleti leta 1944 so domobranske enote na Primorskem zajemale nad 1800 moških, ki so bili nastanjeni v 15 postojankah; te so bile sestavljene bodisi samostojno bodisi mešano z nemškimi mošči. Svoje postojanke so postavili celo na robu slovenskega narodnostnega ozemlja, natančneje pri Gradišču ob spodnji Soči in pri Devinu ob morju. Zaradi izzivalnosti s strani domobrancev je velikokrat prišlo do sporov in oboroženih incidentov med njimi in fašističnimi enotami, zato so imeli Nemci vlogo nekakšnega mirovnika. Pomembno je tudi to, da so domobranske sile z grožnjami in šikaniranjem iz območja sedanje Pivke in Postojne pregnale precej italijanskih preseljencev in krajem zopet povrnilo slovenski videz (Košutnak 2011, 47–48).

Na Primorskem že na začetku ni bilo dovolj sil, ki bi podprle domobranstvo, saj so partizani na svojo stran pritegnili kar dobršen del prebivalstva, zato je bil odziv slab. Poveljnik nemške policije Odilo Globočnik je 12. novembra 1943 izdal odlok o oblikovanju Slovenskega narodnega varnostnega zbora, znotraj katerega naj bi se razvijalo primorsko domobranstvo. Globočnik je za inšpektorja deželne varnosti najprej imenoval Antona Kokalja, ki je kasneje postal inšpektor in poveljnik organizacijskega štaba Slovenskega narodnega varnostnega zbora. Takrat je poveljnik nemške policije dal besedo, da bodo italijanske enote odstranjene iz Primorske, in sicer pod pogojem, da bo SNVZ vzpostavil in ohranjal mir in varnost v pokrajinah, kjer živijo Slovenci. Obenem bi se odstranile vse italijanske institucije ter po celotni deželi obnovile slovenske. Pomoč je prihajala iz Ljubljanske pokrajine v obliki častnikov, podčastnikov in moštva. Februarja 1944 je Kokalju na pomoč prispela celo Primorska propagandna četa pod poveljstvom nadporočnika Dušana Lenščaka (Nose 2008, 262).

Slovenski narodni varnostni zbor je predstavljal pomožne policijske sile slovenskega moštva, bil je operativno in organizacijsko podrejen nemškimi policijskim oblastem. Vodil ga je Organizacijski štab, a vseeno so bili Nemci tisti, ki so imeli zadnjo besedo pri samem vodenju, šolanju ter oskrbi primorskih domobrancev. Enote so delovale v moči čete, poleti 1944 je bilo teh čet dvanajst, od tega so tri delovale v Trstu. Do konca leta se je domobranstvo na Primorskem okrepilo, saj je razpolagalo s sedemnajstimi četami, pa čeprav so tri obstajale samo na papirju (Mlakar 1982, 80–89). V bojih proti partizanom se omenjene enote niso ravno izkazale, vseskozi so bile prešibke. Spopad za postojanko Črni vrh blizu Idrije avgusta 1944 je pomenil prelomnico, saj so takrat domobranci doživeli največji poraz proti partizanom, od takrat naprej pa je njihova morala začela drastično upadati. Ob koncu vojne so pripadniki domobranstva na Primorskem zbežali v Italijo, od tam pa jih niso vrnila Jugoslaviji (Mlakar 1982, 172–174).

Glavni razlog za ustanovitev Slovenskega narodnega varnostnega zbora je bil skrb za mir, varnost in red lokalnega prebivalstva; v prenesenem pomenu je to pomenilo boj proti partizanskim enotam. Njihova glavna naloga je bila širjenje propagande, na eni strani proti partizanom in Osvobodilni fronti, na drugi pa za vstop novih posameznikov v svoje vrste. Organiziran naj bi bil po načelu teritorialne uprave, skoraj tako kot vaške straže v Ljubljanski pokrajini. Primorsko domobranstvo je bilo mišljeno kot rezerva za dopolnjevanje nemških SS in policijskih enot. SNVZ je v propagandnih akcijah skušal domačinom prikazati, kako bodo pomagali pri prerojenju slovenskega jezika, ki so ga spodrinili fašisti. Domobranstvo na Primorskem je zajemalo tudi rekrutno šolo v vojašnici v Trstu, kjer so potekala urjenja novih mobilizirancev. Jeseni 1944 je bil SNVZ razdeljen na štiri skupine, in sicer Idrija, Postojna, Gorica in Ilirska Bistrica. V začetku naslednjega leta se je število pripadnikov gibalo okoli 2000, od katerih je večino sestavljal častniški in podčastniški kader. Kokalj je za hiter razvoj domobranstva v pokrajini potreboval sposobne može in je posledično častnikom obljubljal možnost hitrega napredovanja in visoke plače. Med njimi jih je veliko že prej služilo v kraljevi vojski, pri MVAC in Slovenskem domobranstvu v Ljubljanski pokrajini; od tega je bilo tudi 11 doktorjev znanosti, 8 zdravnikov, 5 duhovnikov in 5 inženirjev (Iskra 2012, 41–46).

Gorenjsko domobranstvo – uradno Gorenjska samozaščita, je bila posebna samostojna oblika domobranstva na Gorenjskem od spomladi 1944 do konca vojne. Tako kot na Primorskem so tudi v tej pokrajini oslavljeni Nemci pričeli dopuščati domobranstvo. Razlika

je bila v tem, da duhovščina tu ni igrala vloge, saj jo je nemška okupacijska oblast že leta 1941 izgnala. Vse se je začelo v Polhograjskih Dolomitih ob meji z Ljubljansko pokrajino in se nato začelo širiti na levo stran Save in dlje, v smeri Trojan. V vrste Gorenjske samozaščite je pristopilo veliko dezerterjev iz nemške vojske ter prebeglih partizanov (Košutnak 2011, 48).

Kot sem že omenil, so bili v začetku leta 1944 izpolnjeni pogoji za ustanovitev prvih domobranskih postojank na Gorenjskem, saj so tisti čas bile partizanske enote na tem območju oslabiljene. S strani okupatorja jim je bila zaupana podobna naloga kot vrstam Slovenskega domobranstva, se pravi naloga pomožne policije, ki vzdržuje red in varnost v pokrajini. Poleg tega so v šolah uvedli slovenski jezik, omenjeni preganjani duhovniki naj bi se vrnili, prenehati bi se moralo streljanje talcev, taborišč pa bi se rešili vsi jetniki, ki so imeli željo pridružiti se Gorenjski samozaščiti. Poveljevalo se je v domačem slovenskem jeziku. V Škofji Loki se je med drugim pripetilo tudi to, da so pripadniki varnostno obveščevalne službe vplivali na hiter nastanek domobranskih postojank. Tam je bil glavni organizator nekdanji častnik jugoslovanske vojske Rudolf Humar. Iz Ljubljanske pokrajine so privrženci domobranstva prinesli njihov tisk, v katerem so propagirali izmikanje partizanski mobilizaciji in pobege iz partizanskih enot (Nose 2008, 283–285).

V pokrajini je bilo veliko vplivnih protikomunističnih posameznikov, ki so podpirali ideje domobrancev, obenem pa se je domov vračalo vse več v nemško vojsko mobiliziranih Slovencev, ki so se hoteli na vsak način izmakniti nadaljnjemu bojevanju na fronti, zato so Nemci le-te postavili za boj proti partizanom na Slovenskem. Vzpostavili so enote v moči čete, ki so bile tako operativno kot organizacijsko podrejene varnostni policiji. Glede na majhno število postojank je bila primerna tudi njihova bojna učinkovitost (Kokalj K. 2000, 25). Skupaj je bilo okoli 50 postojank, več v ravninskem kot hribovitem delu Gorenjske; vzpostavljene so bile v večjih krajih in so imele nenehno komunikacijo z manjšimi postojankami v vaseh. Pomembno je bilo sodelovanje s Slovenskim domobranstvom, kar se tiče političnih pogovorov in tiska ter prijateljskih obiskov postojank preko meje. Če gledamo geografsko, so bili domobranci nastanjeni predvsem v trikotniku Brezje–Kamnik–Kranj, v Polhograjskih Dolomitih in v Litiji in okolici, natančneje v šolah, župniščih, gostilnah ter na kmetijah. Orožja in ostale opreme, ki so jim jo dodelili Nemci, so imeli na pretek, od italijanskih in francoskih pušk, angleških oblačil ter nemške ostale opreme. Bojev s partizani je bilo zelo veliko, vendar število žrtev kaže na to, da so se dobro branili, saj v spopadih ni

padlo več kot 45 domobrancev. Najbolj znana je bila tako imenovana Udarna četa, organizirana za napade na partizanske enote. Molitev in kultura sta jim bili pomembni, saj so izdajali časnike, molili na postojankah ter igrali v domovih. Postojanke so obiskovale družine domobrancev ter ljudje iz okoliških krajev (Lamovšek 2013, 25).

4 SLOVENSKO DOMOBRANSTVO V LJUBLJANSKI POKRAJINI

4.1 ORGANIZIRANOST ENOT SLOVENSKEGA DOMOBRANSTVA

Organiziranje protipartizanskih enot v Ljubljanski pokrajini je že od samega začetka potekalo pod nadzorom nemških sil. S slovenske strani je bil določen poveljnik Anton Kokalj¹, kateremu je bila naložena naloga vojaške organizacije in tesnejšega navezovanja stikov z Nemci. Poleg njega je bil pri organiziranju domobranskih sil pomemben tudi tedanji ljubljanski župan general Leon Rupnik², ki se je septembra 1943 sestal z nemškim policijskim generalom Rösenerjem³; nastal je sporazum o začetku delovanja slovenske milice za varovanje reda in miru v Ljubljanski pokrajini. Nemci so imeli Slovensko domobranstvo zastavljeno kot organizacijo med 12.000 in 14.000 možmi, ki bi bili formirani v čete oziroma z nadaljnjo možnostjo vzpostavitve divizije. Pokrajinski predsednik je takoj začel z izdajanjem povelj ter za svojega namestnika postavil podpolkovnika Franca Krenerja⁴, za načelnika štaba pa Ernesta Peterlina⁵ (Potočnik 2013, 16). Ko se je nemški general Rösener vrnil v Ljubljano, je ukinil inšpektorat in odstavil Rupnika, s tem pa se je vsaj navzven prenehalo slovensko poveljstvo nad Slovenskim domobranstvom. To s stališča Nemcev nikoli ni formalno obstajalo, saj so za pravega poveljnika postavili omenjenega nemškega generala, ki je že od samega začetka imel pooblastilo s strani vrhovnega komisarja za organiziranje domobranstva. Rösener je že pred tem ustanovil operativni štab za boj proti banditom,

¹ Anton Kokalj (1892-1945) je bil eden izmed organizatorjev Slovenskega domobranstva ter domobranski častnik, pred tem pa je bil polkovnik jugoslovanske kraljeve vojske.

² Leon Rupnik (1880-1946) je bil general jugoslovanske kraljeve vojske, kasneje soustanovitelj in vrhovni inšpektor Slovenskega domobranstva.

³ Erwin Rösener (1902-1946) je bil nemški general ter višji SS in policijski vodja XVIII. vojnega okrožja in vrhovni poveljnik Slovenskega domobranstva.

⁴ Franc Krener (1898-1973) je bil podpolkovnik jugoslovanske kraljeve vojske in domobranski častnik.

⁵ Ernest Peterlin (1903-1946) je bil polkovnik jugoslovanske kraljeve vojske in eden izmed ustanoviteljev Slovenskega domobranstva; aretiran je bil s strani gestapa zaradi suma upora proti nemškim silam in zaradi kolaboracionizma obsojen na smrt.

obenem pa je bil ustanovljen tudi Organizacijski štab⁶ s poveljnikom podpolkovnikom, ter od 1. januarja 1945 polkovnikom Francom Krenerjem in načelnikom štaba podpolkovnikom Ernestom Peterlinom. To je bil v celoti slovenski štab, ki pa v očeh nemških sil ni imel glavne besede, saj med drugim ni vključeval operativnega oddelka. Nemcem je ustanovitev omenjene domobranske formacije prinesla sprostitev lastnih enot (Nose 2008, 94–95). Nemški general je 30. septembra v svojem okrožju ustanovil posebni Vodstveni štab⁷, konec oktobra pa je za nabiranje ter uvrščanje pripadnikov Slovenskega domobranstva oblikoval še drug poseben štab z nemškim osebjem, s pristavkom, da bo to tudi zvezni štab⁸. Dejansko sta obstajala dva Organizacijska štaba, nemški in slovenski. Vlogo šefa Vodstvenega štaba je opravljal žandarmerijski polkovnik Petersdorff, medtem ko je Rösener za svojega pooblaščenca pri organiziranju domobranstva in za zveznega častnika med Organizacijskim in Vodstvenim štabom določil stotnika SS Ericha Schumacherja, ki je vodil glavni oziroma nemški Organizacijski štab. Nekaj časa je bilo veliko nejasnosti glede pristojnosti obeh organizacijskih štabov, vendar je bilo dilem konec, ko se je Schumacherjev štab okrepil z 10 častniki in 20 podčastniki, ki so bili pripeljani iz Nemčije za urjenje novih domobrancev. Dejansko je bil Krenerjev štab podrejen Schumacherjevemu, saj je slednji kot del Vodstvenega štaba pošiljal dopise in ukaze slovenskemu Organizacijskemu štabu. Seveda je zaradi tega prihajalo do nestrinjanja v vrstah slovenskih častnikov ter do odporov vse do konca vojne (Perger 2008, 36).

Vojaške naloge in operacije so bile popolnoma v rokah Nemcev, ki so odločali o operativni uporabi enot, Organizacijski štab pa je imel nekakšno servisno vlogo. Ta se je ukvarjal predvsem z disciplino, moralo in politično vzgojo pripadnikov domobranstva. Leta 1944 je general Rösener ustanovil zaščitna območja, eno izmed teh je predstavljala tudi Ljubljanska pokrajina. O manjših operacijah so odločali v štabu v Ljubljanski pokrajini, pri tistih večjih, ki so segale čez pokrajinske meje, pa je sodeloval tudi Vodstveni štab. Krenerjev organizacijski štab je imel zgolj eno samo nalogo, in sicer organizirati domobranstvo s pomočjo in nadzorom Schumacherjevega štaba. Pomembno je to, da je Krenerjev organizacijski štab imel dobro razvito obveščevalno vejo, zato je prejel veliko bogatih obveščevalnih poročil, ki so bila razlog za pobude za posamezne akcije proti partizanskim silam ali svetovanje nemškemu

⁶ Organizacijski štab ali nem. Organisationsstab für die Aufstellung der slowenischen Landeswehr; sam naziv je kazal na to, da ne gre za poveljevalni organ.

⁷ Vodstveni štab ali nem. Führungsstab für Bandenbekämpfung.

⁸ Organisationsstab für die Aufstellung der slowenischen Landeswehr beim Höheren SS und Polizeiführer in Laibach.

štabu, da izpelje drugačno akcijo, kot si jo je prvotno zamislil (Potočnik 2013, 17). Organizacijski štab je imel podobno sestavo kot vsak drug vojaški štab. Posebej se je z organizacijo in formacijo štaba ter enot ukvarjal že prej omenjeni podpolkovnik Ernest Peterlin, ki je veljal za najbolj sposobnega štabnega častnika. Najprej si je zamislil, da naj bi bil štab razdeljen na tri glavne nosilne oddelke: personalnega, materialnega ter stan z ustreznimi odseki. A se je izkazalo, da je bila to preveč umetna delitev. Posledično se je konec decembra 1943 znotraj Organizacijskega štaba razvilo sedem odsekov: tehnični, oborožitveni, šolski, sodni, sanitetni, intendantski ter odsek za zveze. Kasneje, spomladi 1944, je po določenih izpopolnitvah prišlo da nove podobe Organizacijskega štaba (Mlakar 2003, 152–153).

4.1.1 Sestava Organizacijskega štaba

Organizacijski štab Slovenskega domobranstva je imel naslednjo sestavo (Nose 2008, 98–99):

- Ožji štab (poveljnik podpolkovnik Franc Krener, pomočnik podpolkovnik Milko Vizjak, načelnik štaba podpolkovnik Ernest Peterlin)
- Poveljstvo stana (stotnik Edo Delak)
- Adjutantski odsek (stotnik major Friderik Lehman, stotnik Viktor Gliha)
- Personalni-evidenčni odsek (podpolkovnik Milko Vizjak)
- Formacijski odsek (podpolkovnik Ernest Peterlin)
- Sprejemni oddelek (stotnik Andrej Hojan, kasneje stotnik Franc Pavlovič)
- Šolski odsek (stotnik Jurij Kuhar)
- Poveljstvo tečajev
- Materialni odsek (major inž. Peter Rozman)
 - oborožitveni odsek (stotnik Alojz Meglič)
 - tehnični odsek (stotnik inž. Rudolf Škof)
 - avtomobilski odsek (stotnik Viljko Hren, kasneje nadporočnik Arnold Križ)
- Intendantski odsek (major Josip Pfeifer)
 - oblačilni oddelek (poročnik dr. Franček Žebot)
- Sodni odsek (stotnik dr. Alfonz Capuder, kasneje stotnik dr. Igor Czerny)
- Sanitetni odsek (stotnik dr. Stane Grapar)
- Veterinarski odsek (poročnik Boris Drinovec)
- Obveščevalni odsek (stotnik Albert Ilovar)

- blokovna kontrola (moški del je vodil višji narednik Vincenc Marinčič, ženski del Štefka Berlot)
- Železniška delegacija Slovenskega domobranstva (stotnik Maks Kosovinc, kasneje nadporočnik Božidar Barle)
- Propagandni odsek (poročnik Stanko Kociper)
- Verski referat (kurat dr. Peter Križaj, kasneje stotnik dr. Ignacij Lenček)
- Domobranska godba (stotnik Florijan Leskovar)

Ožji štab je bil sestavljen iz 20–ih ljudi, od tega je bilo ob koncu leta 1944 14 častnikov. Poveljnik štaba je izdajal zaupna ali navadna povelja, pošiljal enotam zaupne ali navadne dopise in podobno. Precejšen del teh dokumentov je zgolj posredoval povelja in dopise nemških štabov in drugih funkcionarjev. Decembra 1944 je Gestapo⁹ aretiral načelnika štaba podpolkovnika Peterlina, ki naj bi sodeloval z britansko obveščevalno službo. **Poveljstvo stana** je bilo precej nepomembno v organizacijski strukturi, zato pa je imel bolj pomembno nalogo **adjutantski odsek**, ki je izdajal domobranske legitimacije, vodil evidenco o številu živih in padlih domobrancev ter skrbel za njihove osebne podatke. **Personalni–evidenčni odsek** je prevzel nekatere naloge adjutantskega odseka, poleg tega pa je imel za glavno nalogo priznavanje činov; Vodstveni štab je priznaval vse čine, ki so jih domobranski častniki imeli v prejšnjih formacijah, a so morale biti zahteve za priznanje činov podkrepjene s trdnimi dokazi. **Formacijski odsek** je novince med domobranci porazdeljeval v posamezne čete in s tem sodeloval pri formiranju čet. Podrobne sezname je pošiljal nemškemu štabu, poleg tega pa je odločal tudi o poimenovanju ali preimenovanju enot. **Sprejemni oddelek** je konec leta 1944 postal del Organizacijskega štaba in je imel svoje izpostave tudi izven Ljubljanske pokrajine. Sem je spadal naborni urad, kjer so se prijavljali in sprejemali novinci za vstop v gibanje, delali sezname vpoklicanih ter zbirali podatki o odpuščenih domobranci. **Šolski odsek** je skrbel za urjenje in usposabljanje novih domobrancev, med drugim pa še za organiziranje raznih častniških, podčastniških in specialnih tečajev. Z organizacijo tečajev, iskanjem primernih predavateljev in dobavljanjem ustreznega gradiva se je pred tem ukvarjalo **poveljstvo tečajev**. Za materialne potrebe je bil oblikovan **materialni odsek**, ki je bil s približno 250 zaposlenimi največji štabni odsek, delil pa se je na oborožitvenega, tehničnega in avtomobilskega. Prvi je skrbel za opremo, orožje in ustrezna popravila. Tehnični pododsek je bil odgovoren za popravila objektov, opremo oziroma obleko ter drug material, medtem ko

⁹ Gestapo ali nem. Geheime Staatspolizei je bila tajna državna policija, ustanovljena leta 1933.

je avtomobilski pododsek skrbel za dodeljevanje voznega parka, avtomobilov in motornih koles. **Intendantski odsek** je domobranske enote oskrboval z denarjem za plače in družinske podpore, prav tako tudi z oblačili, hrano in obutvijo, kar so od januarja 1944 priskrbele nemške ustanove, dotlej pa pokrajinska uprava. Znotraj tega je bilo zaposlenih 40 ljudi, od tega 7 častnikov. Nato so imeli **sodni odsek**, ki je bil konec oktobra 1943 organiziran kot samostojno domobransko sodišče, a so kasneje nemške oblasti domobranstvo podredile nemškemu vojnemu kazenskemu zakoniku, kar je enostavno pomenilo podreditev nemškemu SS ter policijskemu sodstvu. Predsednik sodišča je bil vedno nemškega rodu, medtem ko so bili tožilci in branilci ponavadi Slovenci. Pravnomočnost sodbe je moral kot zadnji potrditi general Rösener. Odsek je imel na Ljubljanskem gradu tudi zapore za obsojence. **Sanitetni odsek** je opravljal organizacijo ter nadzor nad sanitetno službo. Na začetku so znotraj nemške vojaške bolnice poskušali organizirati poseben domobranski oddelek, ki ga Nemci niso dovolili. Veliko sanitetnega materiala so dobili prav od Italijanov, ki so se po kapitulaciji umaknili iz pokrajine. Zaposlenih je bilo 18 zdravnikov in 60 medicincev. **Veterinarski odsek** je bil odgovoren za vlečno in jezdo živino Slovenskega domobranstva, vendar so veterinarski pomočniki večkrat morali poskrbeti tudi za konje nemških enot. Pomemben je bil **obveščevalni odsek** kot glavna veja obveščevalne dejavnosti, ta je imel na terenu svoje obveščevalce v vsaki domobranski enoti in postojanki. Preko 17 obveščevalnih centrov je služba skrbela za zbiranje informacij o partizanih, njihovem gibanju ter privržencih. Obstajala je še notranja obveščevalna služba, katere glavna naloga je bila zbiranje podatkov in ukvarjanje z nepravilnostmi med domobranci samimi. Vse informacije so takoj pošiljali nemškemu štabu. Pri direkciji državnih železnic je imel Organizacijski štab svojo **železniško delegacijo**, ki je bila namenjena vohunjenju za nemškimi transporti, seveda v korist zahodnih zaveznikov. **Propagandni odsek** je začel delovati spomladi 1944, ko se je del propagandistov, ki so prej delovali v Rupnikovem propagandnem oddelku, vključil v domobranski štab. Veliko se je mešal Schumacher, ki je ukazal ustanovitev posebnega propagandnega voda, ki bi izboljšal pritok moštva v domobranske enote. Glavna naloga tega odseka je bila skrb za vključitev zadovoljivega števila novincev, izvajanje propagande med delom prebivalstva proti partizanstvu ter znotraj samih domobranskih enot. Delovala sta še **verski referat** in **domobranska godba**. Prvi je skrbel za moralno in versko življenje domobrancev, organiziranje bogoslužja ter širjenje verske literature in organiziranje pogrebov. Vse skupaj je Organizacijski štab štel okrog 500 ljudi (Mlakar 2003, 153–161).

4.1.2 Enote Slovenskega domobranstva

Nemški general Rösener je že od začetka Slovenskega domobranstva skrbno načrtoval rast njegove formacije, in sicer je imel načrt, da naj bi se najprej oblikovale čete, nato bataljoni in polki, na kar bi se vse enote združile v divizije. Nemške sile so do pomladi 1944 uradno priznale le formacijo čete kot osnovno vojaško enoto domobranstva, čeprav so bile enote v Ljubljanski pokrajini organizirane v obliki bataljonov. Četa je bila po načrtu sestavljena iz poveljstva čete, štirih vodov (v vsakem so bile tri skupine ali oddelki s po devetimi oziroma dvanajstimi domobranci). Tako naj bi četo sestavljali 1 poveljnik čete, 4 poveljniki vodov, 144 mož, 12 ordonancev, in 12 mož pri poveljniku čete; kar pomeni, da je domobranska četa štela skupno 173 posameznikov (Štangar 2006, 9).

Že na začetku istega leta je Organizacijski štab Slovenskega domobranstva ustanovil štiri močne domobranske skupine. Šolska skupina z oznako N (Nord) je zajemala območje Ljubljane, Dolenjsko do Moravč na severu in dolino Krke do Žužemberka. Skupina za varovanje železniških prog z oznako W (West) je zajemala Notranjsko ter Polhogradske Dolomite. V Ribiški dolini, na Kočevskem in delu Suhe krajine je delovala srednja operativna skupina z oznako M (Mitte), medtem ko je za preostali del Dolenjske z območjem Bele krajine bila postavljena zaščita okraja Novo mesto z oznako O (Ost). V vsaki od teh con pa se je formiral po en bataljon: Bataljon N¹⁰, Bataljon W¹¹, Bataljon M¹², Bataljon O¹³ ter Križev bataljon¹⁴. Vsak bataljon je imel v sestavi nemškega zveznega častnika in nemškega inštruktorja. Maja 1944 je na dan prišel ukaz Ervina Rösenerja, da Organizacijski štab zaradi večje operativnosti iz navedenih skupin ustanovi udarne bataljone, kjer bi vsak imel po štiri čete, en težki vod, pionirsko desetino in desetino za zvezo, štel pa naj bi okrog 620 mož (Nose 2008, 99–101). Udarne bataljone pa so bili naslednji:

- I. udarni bataljon, ki ga je vodil major Ladislav Križ oziroma kasneje stotnik Emil Cof s sedežem v Stični; za zvezo med Novim mestom ter Grosupljem.
- II. udarni bataljon je vodil major Friderik Lehman oziroma kasneje stotnik Vuk Rupnik; deloval na Rakeku in ob koncu leta 1944 tudi v Cerknici.

¹⁰ Bataljon N (stotnik Franc Pavlovič; sedež v Zgornji Šiški, nikoli ni zaživel).

¹¹ Bataljon W (major Friderik Lehman; sedež na Rakeku, kasneje preimenovan v II. bataljon).

¹² Bataljon M (stotnik Miroljub Stamenković; sedež v Višnji Gori, kasneje preimenovan v III. bataljon).

¹³ Bataljon O (stotnik Dušan Meničanin; Trebnje in Šentvid pri Stični, kasneje preimenovan v IV. bataljon).

¹⁴ Križev bataljon (major Ladislav Križ; ustanovljen 1944 v Ljubljani, zamenjal je vlogo bataljona N in bil premeščen v Stično, kasneje preimenovan v I. bataljon).

- III. udarni bataljon je najprej vodil stotnik Miroljub Stamenković, nadomestil pa ga je stotnik Franc Pavlovčič; zajemal je območje Grosuplja ter Višnje Gore.
- IV. udarni bataljon je bil ustanovljen v Novem mestu, vodila sta ga stotnik Dušan Meničanin, nato pa tudi stotnik Leopold Tomic; od julija 1944 je deloval tudi v Šentvidu pri Stični.
- V. udarni bataljon ali alarmni bataljon; v septembru 1944 so iz moštva postojank Velike Lašče, Kočevje in Ribnica sestavili bojno skupino Schmitz, ki se je potem novembra preimenovala v alarmni bataljon, poveljeval mu je stotnik Schmitz z nemške strani ter stotnik Franc Pavlovčič s slovenske strani, sedež je imel v Velikih Laščah.

Jeseni 1944 je nemško vodstvo izdalo ukaz o mešani sestavi enot, kar je pomenilo, da so se udarnim bataljonom začele pridruževati nemške enote, tako da je Organizacijski štab Slovenskega domobranstva poleg slovenskih poveljnikov imenoval tudi nemške poveljnike teh mešanih bataljonov. Posledično so se bataljoni poimenovali po njihovih nemških in slovenskih poveljnikih. V začetku marca 1945 je Organizacijski štab v Novem mestu ustanovil še VI. udarni bataljon s stotnikom Hansem Kasparjem na čelu, v katerem so bili prisotni pripadniki obeh narodnosti (Potočnik 2013, 21). Iz različnih domobranskih dokumentov je mogoče ugotoviti, da je junija 1944 v sklopu Slovenskega domobranstva delovalo 57 pehotnih čet ter 8 posebnih, se pravi skupaj 65 čet. Poleg čet so delovale še manjše, specialne enote, katerih pripadniki so bili specifično oboroženi ter so opravljali posebne naloge (jurišni oddelek in jurišni vod, udarni vod, delovni vod, vod neborcev, lovski vod, kolesarski vod, motociklistični vod, vod pošne straže, tehnični vod, vod za zvezo, minerski vod, protiletalski vod). Hkrati so organizirali dve topniški bateriji, natančneje eno v Velikih Laščah in drugo na ljubljanskem gradu. Poleg tega so imeli v mislih, da bi ustanovili tankovsko enoto, zato so izurili 30 domobrancev prav za te namene, ti pa so nekaj časa vozili tanke in oklepna vozila nemških enot, kasneje pa so končali kot moštvo na domobranskih oklepnih vlakih (Mlakar 2003, 184–185). Močna domobranska sestava 9213 pripadnikov, kolikor jih je bilo marca 1944, in močan poveljniški zbor 263 častnikov, 930 podčastnikov ter 528 višjih podčastnikov, sta pomenila nevarno vojaško silo, katere naloga je bila skupaj z nemškimi policijskimi enotami vzdrževati varnost in red v Ljubljanski pokrajini; na vrhuncu naj bi v Slovenskem domobranstvu delovalo 13.260 posameznikov (Kladnik 2006, 43).

4.2 METODE PROTIPARTIZANSKEGA DELOVANJA SD

Nemške sile so obravnavale Slovensko domobranstvo kot svoje pomožne policijske sile, a je po organiziranosti in delovanju bolj spominjalo na vojaško kot na policijsko silo. Domobranske oziroma protipartizanske metode so temeljile na tem, da je treba ugotoviti najšibkejške točke nasprotnika ter usmerjati napad ravno na nje. Partizani so imeli šibke točke pri podpori prebivalstva, poveljevanju, zvezah in oskrbi. Pripadniki Slovenskega domobranstva so verjeli, da so partizani prepričani, da jih na njihovem ozemlju ponoči ter v slabem vremenu nihče ne more napasti, zato so protipartizansko delovanje usmerili prav v to smer. Hkrati so domobranci predvidevali, da ima nasprotnik šibko obrambo, zato so ohranjali tajnost premika in vodili napad na osnovi presenečenja. Partizanske enote so največkrat obkolili, da bi jih lažje zajeli oziroma uničili. Seveda so tukaj imeli manjšo prednost pred partizani, in sicer pomoč tistega dela prebivalstva, ki je sprejemal in sledil idejam domobranstva. Okupator je želel razbremeniti svoje večje enote, ki jih je potreboval na bojišču, zato je zaradi razmer nezadovoljno civilno prebivalstvo in druge povezal v enote, ki so predstavljale zaveznika v vojni. Postopoma jim je predal tudi odgovornost za ohranjanje miru na okupiranem ozemlju, poleg tega pa je domačine hotel vključiti v vojaške, obveščevalne, policijske, upravne, propagandne, gospodarske službe ter v specialne enote in naloge protipartizanskega boja (Kladnik 2006, 9–15).

Slovensko domobranstvo se je glede na vojaške in politične razmere hitro spreminjalo iz defenzivnih, obrambno–policijskih enot v vojaških postojankah v bolj ofenzivno usmerjene enote hitro premičnih udarnih bataljonov. Edini problem pri samostojnem protipartizanskem delovanju je bil nadzor nemških policijskih ter kasneje tudi vojaških poveljnikov. Obenem so bili odvisni od Nemcev pri dobavi orožja, streliva ter ostale opreme (Kladnik 2006, 43–44).

Začetni boji domobrancev so temeljili na terorju, pobijanju ter mučenju tistih Slovencev, ki so podpirali partizanske sile, predvsem v Ljubljani in okolici oziroma do kjer je imelo domobranstvo roke (Mikuž 2007). Protipartizansko gibanje je bilo znano po gverilski taktiki hitrega napada in umika, kjer so vpadali tudi globoko v območja partizanov. Domobranci so močno verjeli v upravičenost njihovega boja za ohranitev tradicionalnih vrednot, zato je bila bojna morala na visoki ravni. Tudi kultura ni bila zapostavljena, saj so v krajih, kjer so bili

nastanjeni, organizirali razne prireditve z nastopom dramskih skupin, pevskih zborov in recitatorjev (Košutnak 2011, 43–44).

Tukaj ne moremo mimo, ne da bi omenili propagandne dejavnosti Slovenskega domobranstva, saj je bila to ena izmed metod, s katero so med prebivalci širili svoj vpliv ter zatirali naklonjenost partizanstvu. V ta namen so bili vzpostavljeni propagandni vodi, ki so izdajali revije in časnike, delili letake, organizirali protipartizanska zborovanja in podobno. Na podežlju in tudi v Ljubljani, na velikih prireditvah, so bili domačini velikokrat nezadovoljni in nezaupljivi, saj so domobranski pristaši oziroma govorci pretiravali z enačenjem nacistične ideologije, ki ni sledila načelom preprostega ljudstva. Prirejali so velika in svečana protipartizanska zborovanja z narodnimi nošami in zastopstvi stanov. Na teh je pogosto govoril tudi ljubljanski župan general Rupnik. Po ustanovah, podjetjih in srednjih šolah so izvajali protipartizanska predavanja, ki so bila za razliko od zborovanj obvezna, preverjali so celo prisotnost. Nekakšna mešanica prisile in prepričevanja je imela učinek, saj je prebivalstvo na tem območju vse bolj podpiralo domobranstvo (Košutnak 2011, 44–45; Lamovšek 2013, 23).

Pomagala jim je tudi slovenska policija, ki je zapirala in izročala Nemcem za v taborišča samo aktiviste in terence partizanskih sil; v Ljubljani je policija celo vdrla v partizansko organizacijo in tako aretirala veliko njenih pripadnikov (Košutnak 2011, 44–45).

Lahko omenimo to, da so domobranci zelo dobro premislili, da je potrebno odkriti privržence partizanstva znotraj vrst pokrajinskega vodstva ter jih nato tudi spremljati; ves tisk se je moral usmeriti v protipartizansko propagando, s čimer bi se spremenilo javno mnenje; voditi je bilo treba protipartizanske oddaje na radiu; vzpostaviti je bilo treba propagandni urad in prirejati vojaške parade. V sami Ljubljanski pokrajini naj bi pridobili ljudi za oblikovanje bojnih enot, obenem pa je bilo potrebno proizvodnjo usmeriti v potrebe vojne. Vse tiste, ki se niso hoteli priključiti domobranskim enotam in so hkrati podpirali partizane, je bilo potrebno poslati na prisilno delo in jim vzeti premoženje; to je veljalo tako za Ljubljano kot ostale vasi. Najbolj pomembno je bilo to, da so preprečili kakršen koli stik domačinov s partizanskimi silami (Kladnik 2006, 63).

Znotraj Slovenskega domobranstva se je pojavljala dilema glede njihovih nalog in načina oziroma metod delovanja, in sicer niso imeli jasnega statuta, ali so postavljeni kot del vojske,

del policije ali kot neka samostojna enota. Po formalni strani so bili priključeni sistemu nemške policije, a so imeli poseben pomen. Čeprav so imeli navzven povsem navadno nalogo policije, ki je bila boj proti banditom oziroma partizanom, pa je bila vendarle prisotna ena napaka. To so bili banditi, ki so delovali kot vojska ter so bili zelo številčni in so predstavljali spodobno organizacijo s težko oborožitvijo. Tem pa klasične policijske enote z lahko oborožitvijo niti slučajno ne bi bile kos. Če se osredotočimo na organiziranost, opremo in orožje, je bilo domobranstvo bolj vojaška enota. Poleg tega niso opravljali klasičnih policijskih nalog, kot so aretacije civilistov, hišne preiskave, zaplembe, izvajanje in kontrola policijske ure; za vse te je imel pristojnost Policijski varnostni zbor¹⁵, ki je bil ustanovljen 28. oktobra leta 1943. Sestavljen je bil iz moštva, kjer so bili prisotni posamezniki iz vrst Slovenskega domobranstva. Tudi general Leon Rupnik je v odredbi določil naloge Policijskega varnostnega zbora (sami sebe so imenovali Slovenska policija): varovanje in ohranjanje javnega reda in miru, skrb za javno varnost, kontrola in nadzor izvršitev odredb upravnih oblasti, požarne obrambe, zračne zaščite v lastnem ali prenesenem delokrogu ter preganjanje črne borze v Ljubljanski pokrajini. Zaupali so jim tudi nalogo kontrole nad domobranci, vse dokler tega ni prevzela notranja domobranska policija, ki je nadzorovala gibanje domobrancev ter njihovo upoštevanje odredb Organizacijskega štaba glede obnašanja in oblačenja. Slovensko domobranstvo je bilo tako formalno del enot nemške policije in SS, a je bilo organizirano kot vojaška organizacija s prvotno nalogo izvajati oborožen boj (Nose 2008, 211–214; Perger 2008, 48–50).

4.3 TAKTIČNI POSTOPKI PROTIPARTIZANSKEGA DELOVANJA SD

Teoretična določila delovanja enot Slovenskega domobranstva so bila sistemsko določena v Načelih domobranske taktike, ki so izšla jeseni 1944 in so zajemala cilje, načine in težišča delovanja enot. Najprej omenjajo osnovna načela splošne taktike, ki so jih uporabljali v gverilskem bojevanju, pri katerem je bila najbolj pomembna pobuda, ki so jo do tedaj imeli partizani, zato so bile domobrancem naložene bolj ofenzivne dejavnosti in izpadi, ko so bile domobranske enote v obrambni poziciji. Velik poudarek je bil na bojni morali, ki je skupaj z orožjem predstavljala nepremagljivost enote. V prvem poglavju dokumenta so bili partizani predstavljeni kot njihov največji sovražnik, opisana je bila njihova formacija in zelo

¹⁵ Po uredbi upravnika policije v Ljubljanski pokrajini so se obnovile policijske postaje, vseh postaj je bilo devet, od tega je vsaka imela dva oddelka; poleg tega pa še prometni in konjeniški oddelek, policijski zapor in policijska ekspozitura na glavnem kolodvoru.

pomembna pomoč s strani dela lokalnega prebivalstva, na kar so polagali posebno pozornost. Domobranske sile so vedele, da so partizanske enote izredno gibljive, najpogosteje pa delujejo ponoči in iz zased. Zato je bila izrednega pomena obveščevalna dejavnost, ki je odkrivala omenjene premike in zasede. Ključnega pomena je bila ugotovitev, da partizani niso zmožni prenesti močnejših protinapadov; posledično naj bi domobranci nujno izvajali protinapade in izpade, kjer se je morala pokazati složnost oziroma sodelovanje njihovih enot. Poleg tega je bilo zapisano tudi to, da so partizanski poveljniki slabo usposobljeni, morala v njihovih vrstah pa je bila zaradi prisilnih mobilizacij na nizki stopnji (Kladnik 2006, 65).

Taktika domobrancev je bila razdeljena na dve metodi glede na vrsto nasprotnika: proti "terencem" je bila pomembna predvsem obveščevalna in protiobveščevalna dejavnost, gradnja lastne obveščevalne mreže v krajih, kjer ni bilo stalnih domobranskih postojank; proti partizanskim enotam pa boj moštva v stalnih postojankah in taktičnih enot domobranstva, ki so zajemale širše območje. Stalne posadke so skrbele, da so odvrčale napade partizanov proti naseljem, ki so bila kot baze na voljo udarnim enotam v času bojev. Pomembna sta bila utrjenost in trajen nadzor nad pokritim območjem, kar so zagotavljali s pošiljanjem patrolj in postavljanjem zased. Za uspeh so morali sodelovati s sosednjimi domobranskimi posadkami, imeti z njimi stalen stik in si med seboj pomagati ob napadih na postojanke same. V Načelih domobranske taktike so bila določena tudi navodila za ravnanje ob obrambi postojank ter načini protinapadov ali izpadov iz le-teh. Po drugi strani pa so morale biti jurišne enote Slovenskega domobranstva vseskozi napadalno usmerjene, pri tem so čakale na napake sovražnika. Nujno je bilo medsebojno sodelovanje, ob tem pa so morale imeti stalno pobudo pri dogajanju na bojišču in svoj način boja vsiljevati nasprotniku. Na koncu je poudarjeno to, da prinaša zimski čas veliko prednost za domobranske enote, kar je potrebno izkoristiti in uničiti partizansko vojsko. Splošna pravila taktike so bila bolj natančno opredeljena v posameznih pravilih, čeprav so najverjetneje nastala glede na trenutne razmere na bojišču ter se zato spreminjala in dopolnjevala neodvisno od drugega (Štangar 2006, 21–22; Kladnik 2006, 65–66).

Gledano s strani partizanov oziroma njihovega poročila iz avgusta 1944, so ti videli domobrance kot ne preveč resno nevarnost, ki pa lahko povzroči nepotrebne žrtve, obenem pa so podcenili tudi številčno sestavo. Na domobranski strani naj bi bila operativna le dva bataljona, tako da bi se hitro izčrpali; kot velik minus za domobranske sile je veljala prisotnost v globoki notranjosti partizanskega območja, zaradi česar so morali ranjence in

mrtve nositi daleč od svojih baz, hkrati pa niso imeli pogojev za prihod dodatne pomoči. Vendar so partizani po nekaj porazih spremenili mnenje, kot je razvidno v naslednjem podobnem poročilu, kjer domobranci primerjajo celo z nekaterimi SS policijskimi enotami. Prav zaradi podcenjevanja domobranskih sil je prišlo do številnih izgub in žrtev na partizanski strani. Naslednje leto pa je partizanska stran zapisala, da so domobranski bataljoni izgubili nekdanjo bojno moč, predvsem zaradi novih nalog enot Slovenskega domobranstva, ki so morale varovati vse več utrd in postojank. Domobranski udarni bataljoni so taktiko presenečenja, hitrih in odločnih udarov z uporabo bližinskega boja ter zased začeli bolj pogosto uporabljati poleti 1944, po preureditvi bataljonov. Vseskozi pa je bila najpomembnejša taktika obkoljevanja, ki so jo največ uporabljali v času večjih ofenziv. Vse te našte nove taktike so prinesle uničenje nekaterih nasprotnikovih enot. Pri tem pa ne moremo mimo nemškega vodstva oziroma voditeljev, poznavanja terena, podpore domačinov na območjih delovanja ter učinkovite mreže vohunov in ovađuhov (Potočnik 2013, 35–36; Štaut 2008, 141).

4.3.1 Napad enot Slovenskega domobranstva

Poveljnik čete je bil tisti, ki je vojakom vlival bojni duh in jih vodil v napad za seboj. Moral je biti izredno iznajdljiv, saj je glede na dano situacijo prilagajal četo v različne oblike ter razvijal glede na zahteve bojnih nalog in bojnega območja. Pod pritiskom je sam zgradil bojni načrt ter kasneje v skladu z njim odredil naloge svojim vodom. V boju je uporabljal povelja, velik vpliv na vojsko je imela tudi njegova zunanja urejenost. Povelja so potekala v ustni obliki, pri tem pa si je pomagal tako, da je v odmorih med pohodom in bojem svojim podrejenim razložil situacijo ali drugače rečeno razmere na bojišču. Domobranci so poznali več različnih načinov napada (Kladnik 2006, 75–79):

- Napad iz pohoda;
- Napad iz pripravljene postojanke;
- Napad na postojanke;
- Napad na dobro utrjene postojanke;
- Zasledovanje

Pri **napadu iz pohoda** na nasprotnika, ki je bil slabo organiziran oziroma ni bil pripravljen na boj, se je poveljnik čete gibal daleč naprej od svoje čete in je svoje vojake takoj poslal v

napad. Svojim vodom je določil jasno vidne cilje napada. Težko orožje je postavil spredaj, namen tega pa je bil, da je hitro z ognjem podpiralo četo v napadu. Za odkrivanje šibkih točk in vrzeli v sovražnikovi razvrstitvi ter podpore partizanom so skrbele izvidnice. Juriš so izvedli v napadu na mesto, kateremu so se najlažje približali. Poveljnik je imel nalogo, da svojim vodnikom odredi vlogo v napadu; ti so morali pridobiti informacije o sovražniku in njihovi lastni situaciji, nalogi in načrtu čete, bojni nalogi težkega orožja, pošiljanju izvidnic in poročila, cilju napada posameznih vodov, oskrbi ranjenih vojakov in informacije o mestu poveljnika čete. Če napad iz pohoda ni bil mogoč, je poveljnik čete počakal pripravljen za napad, dokler težko orožje ni bilo pripravljeno za streljanje (Kladnik 2006, 75).

Pri **napadu iz pripravljene postojanke** na nasprotnika, ki je bil pripravljen za boj oziroma dobro utrjen, so imeli poveljnik ter njegovi direktno podrejeni dolžnost kar najbolje pripraviti se za napad. Četni poveljnik je iz razgledne točke pridobil podatke, da je sam podrobno preučil situacijo in razčlenjenost območja, kjer naj bi četa postavila pripravljeno postojanko; že med samim ogledovanjem je četa zasedla postojanko, ki je bila dobro skrita očem sovražnika. Poveljnik je moral poskrbeti, da so enote hitro prišle na svoja mesta, odposlati je moral izvidnice, zavarovati postojanke ter določiti svojim vodom in težkemu orožju pravšnja mesta, na koncu pa je moral o tem poročati svojemu nadrejenemu. Svoja prva povelja je bil primoran dopolnjevati z naslednjimi podatki: sovražnik in njihova lastna situacija, bojna naloga čete, pošiljanje izvidnic in poročanje le-teh, pripravljene postojanke prednjih desetih, natančno opazovanje partizanskih sil, cilji napada posameznih vodov in njihova bojna naloga, bojna naloga težkega orožja, ureditev streljanja, zveza s topništvom in težkim orožjem, mesto vozov in dopolnitev streliva, položaj rezerve čete, obvezovališče ter mesto poveljnika čete in splošnega oddelka. Izvidnica je morala biti močna, da je odkrila partizansko postojanko in njihove položaje lahkega in težkega orožja. Povelje za napad je po preudarnem premisleku bilo kratko in se je omejilo le na dopolnila o sovražniku, o bojnih nalogah ter o ureditvi streljanja (Kladnik 2006, 76).

Pri **napadu na postojanke** se je četa v pripravljene postojanke razvrstila po globini v ohlapnih oblikah in se vkopala. V ozkih in globokih oblikah razvitja je četa kar se da hitro pretekla prostor med svojo postojanko in izhodnim položajem, med tem je izkoristila vsa naravna kritja, hkrati pa jo je varovalo streljanje težkega orožja. Poveljnik je v izhodnem položaju četo razvil po širini, borci pa so se v kritju vkopali. Hkrati je dopolnil še opazovanje in poizvedbe ter težkemu orožju določil cilje. Prednje desetine so se najprej dokopale tik do območja

svojega ognja, ki je uničeval sovražnikove enote. Ko je lastni ogenj prenehal oziroma so ga prenesli naprej, je četa z enim udarom vdrla v sovražni položaj in ga presenetila. Težko orožje je bilo takoj za temi enotami in jih je s svojim ognjem krilo povsod, kjer bi se pojavil nov odpor. Nazadnje je v sovražni položaj prišla rezerva, ki se je vključila v boj po globini (Kladnik 2006, 76).

Napad na dobro utrjene postojanke je bila primarna naloga oddelka pehotne čete, temu pa so pomagali oddelki za rušenje, ki so razstreljevali zapreke in mašili strelne line. Udarne oddelke je moral izvesti napad brezhibno, brez kakršnega koli zastoja. Ko je vodnik voda, vodja udarnega oddelka, dobil preudarjen bojni plan, je moral do podrobnosti sestaviti bojno nalogo za oddelke oziroma njegove borce. Tako vodja kot ostale starešine udarnega oddelka so iz prve roke preučili zemljišče, preko katerega je bil izveden napad; osredotočili so se na razčlenjenost območja, utrdbe in njihov položaj, naravne in umetne ovire ter na sovražnika in njegovo oborožitev oziroma bojno moč. Ko se je napad začel, je težko orožje razbilo žične ovire, poskušalo uničiti čim več sovražnikovih utrdb na različnih krajih ter jim uničiti povezanost njihovega zapornega ognja. Topništvo in težko orožje sta vseskozi podpirala prednje pehotne čete, medtem ko so udarne oddelke zasedli izhodne točke tem bližje oviram. Takoj ko je udarne oddelke napadel, je težko orožje in topništvo s streljanjem odrezalo cilj napada ob straneh in po globini od preostalega dela nasprotnika. Potem je nastopil oddelke za rušenje ovir, ki se je s pomočjo ognja napadajočih enot, umetne megle in težkega orožja prebil do samih zaprek, jih razstrelil, obenem pa v žične ovire napravil zaseke. Sledili so mu ostali deli udarnega oddelka, ti so bili razvrščeni po globini. Pomemben je bil tudi zaščitni oddelke, ki je varoval udarne. Ko so uničili žične ovire, se je vodja udarnega oddelka skupaj z oddelkom za zamašitev strelnih lin v naskoku poglaval v mrtvi prostor ob strelni lini. Hkrati je zaščitni oddelke prišel in ostal na zemljišču, ki je bilo levo in desno od napadene utrdbe ter varoval boke in po globini. Potem je nastopila naloga oddelka za umetno zameglitev, ki je moral zamegliti območje desno in levo od napadene utrdbe, s tem pa je zavaroval napad oddelka za zamašitev strelnih lin. Takoj, ko je slednji dosegel utrdbo, hkrati pa je zaščitni oddelke zavzel predvidene položaje, se je zamegljevanje končalo. Oddelke za zamašitev strelnic je onesposobil sovražnika s tem, da je vrgel tako navadne kot dimne bombe v odprto strelnico, zažgal naboj razstreliva pred zaprto strelnico, enega pa ob samem orožju, ali pa zamašil strelnico z vrečami peska oziroma zemlje. Če se je karkoli ponesrečilo in se akcija ni konkretno izvedla, je moral udarne oddelke prepričati sovražniku v utrdbi, da bi deloval proti napadajočim enotam ter takoj uničiti sovražnikove pomožne enote (Kladnik 2006, 76–78).

Med **zasledovanjem** je četa imela prvotno nalogo dokončno uničiti nasprotnika v begu. Pri tem ni smela čakati, saj bi imel tako nasprotnik čas za izvedbo novega odpora. Če je kdo izmed partizanskih enot ubral drugo pot bega, so morale domobranske enote streljati za njim oziroma ga poskušale naskočiti v boju mož na moža. Poveljnik čete je svojim vodom postavil cilje, ki so bili bolj oddaljeni. Težko orožje je tik za prvim vodom zasedlo položaje in z neprekinjenim ognjem nasprotniku ni dovolilo oddiha. Če se je odstopajoči sovražnik branil, ga je morala četa prehiteti od strani in odpraviti odpor z napadom v hrbet ali bok. Izvidnice, ki jih je pošiljal četni poveljnik, so skrbele za stik z nasprotnikom v begu (Kladnik 2006, 78).

4.3.2 Obramba enot Slovenskega domobranstva

Učinkovitost obrambe je bila odvisna predvsem od poveljnika čete. Če je situacija dopuščala, si je na lastne oči ogledal svojo postojanko in zemljišče pred njo, tako je lažje našel mrtve točke, ki so bile v prid nasprotniku, saj teh domobranske enote z lastnim ognjem niso dosegle. Posledično je dopolnil in povečal obrambni ogenj obrambnih enot. Svojemu orožju je določil območje streljanja in položaje, seveda pa je moral paziti, da za ogenj čete ni bilo nobene mrtve točke tako ob straneh kot pred postojanko. Težke strojnice je postavil tako, da so lahko streljale bočno pred glavno obrambno črto. Liniji strojnic so bili v pomoč še težki minometi, ki so streljali predvsem na sovražnika v kritju in na strateško ne najbolj ugodne točke pred glavno bojno črto. Prisotne so bile tudi lahke strojnice, ki so prikrito menjavale položaj in so bile ključni člen obrambe. Morali so biti pozorni, da niso izdali položaja, preden je sovražnik šel v juriš. Četni poveljnik je dodelil nekaterim strojnicam nalogo, da začnejo streljati šele, ko sovražnik v naskoku ne bo imel nobenega kritja. Ta je obenem podučil svoje vodnike glede načrta streljanja tako težkega kot lahkega orožja. Položaji, pomaknjeni v globino, so se pripravili tako, da so lahko s streljanjem uničili morebiten vdor nasprotnika. Poveljnik je gledajoč na trenutno situacijo izdal povelja glede razvitje lastne čete, zgraditev postojanke in načrt streljanja, in sicer so povelja zajemala: potek glavne bojne črte, nalogo čete, borbene naloge posameznih vodov (točke, ki jih morajo zasesti in braniti), borbene naloge težkega orožja, informacije o sovražniku in lastni situaciji, navodila rezervi čete, krajevno in časovno ureditev streljanja (kdaj pričnejo z ognjem težko in lahko orožje, desetine in posamezni vodi), nalogo bojnih straž, način pomoči topništva in ostalih pehotnih čet, točko četnega opazovališča, mesto poveljnika čete in njegovega splošnega oddelka, mesto višjega poveljnika (mesto streliva, opreme, hrane) ter znak za zaporni ogenj (Kladnik 2006, 79–80). Četni poveljnik je svojim enotam zapovedal čas, ki so ga imele na razpolago za postavitve

postojanke. Takoj zatem je načrt postojanke z načrtom streljanja poslal vodnikom, vodji težkega orožja in svojemu nadrejenemu. Ne glede na to, ali je bila noč ali je bilo slabo vreme, je moral poveljnik borce pripraviti na morebiten sovražnikov napad; pri tem so se za obrambo sredi noči morali pripraviti že čez dan, in sicer z okrepitvijo predstraž, osvetlitvijo vmesnega zemljišča in razpošiljanjem izvidnic. Če je bila rezerva v velikosti čete, je zanjo poveljnik našel take položaje, da je vseskozi imela pregled nad bojiščem, oziroma da je z lastnim ognjem lahko v trenutku izvršila protinapad ne glede na smer sovražnikovih enot. Omenjeni protinapad s streljanjem je moral povsem uničiti nasprotnika, ki se mu je posrečil vdor, in to brez kakršnega koli povelja. Če jim je to uspelo, jih je četni poveljnik spet razvil po širini in globini (Štangar 2006, 33).

5 PRIMORSKO DOMOBRANSTVO ALI SLOVENSKI NARODNI VARNOSTNI ZBOR NA PRIMORSKEM

5.1 ORGANIZIRANOST ENOT SNVZ

Na Primorskem se je domobranstvo začelo razvijati po tem, ko se je vodstvo Slovenskega domobranstva v Ljubljanski pokrajini obrnilo na nemške policijske oblasti v operacijski coni Jadransko primorje, natančneje v Trstu. Kmalu zatem, jeseni 1943, so Nemci dorekli, da bodo iz slovenskega moštva ustanovili pomožne policijske sile, ki bi jim bile operativno in organizacijsko podrejene. Vendar so se zaradi velikega odstotka dela prebivalstva, ki je podpiralo partizane ter pomanjkanja mož prve enote primorskih domobrancev oblikovale šele v začetku leta 1944. Formalna ustanovitev gibanja še ni dosegla obstoja primorskega domobranstva, tako kot se je to dogodilo s Slovenskim domobranstvom v Ljubljanski pokrajini. Tu ni bilo ne častnikov in ne vojakov, postojank in čet ter ostalega, ki bi pomagalo pri oblikovanju neke vojaške formacije. Domobranstvo na Primorskem se je moralo ustvariti iz ničesar, saj ni bilo nobene podlage za njegov nastanek. Če so bile to v Ljubljani vaše straže, častniški kader in politična podpora, so bile na Primorskem le maloštevilne skupine protikomunističnih privržencev oziroma skrivači, za katere se je domnevalo, da bodo vstopili v primorsko domobranstvo. Slovensko narodni varnostni zbor ali SNVZ je sicer vodil slovenski Organizacijski štab, vendar so za šolanje, oskrbo in samo vodenje domobrancev na Primorskem skrbele nemške sile. Osnovna formacija enote je bila četa, v moči te so tudi

delovali; junija 1944 je bilo teh čet 12, do jeseni pa se je gibanje navidezno okrepilo in je štel 17 čet, a so 3 obstajale le na papirju (Mlakar 1982, 47–89).

Večino pripadnikov iz vrst slovenskega moštva je bilo mobiliziranih, zato je bila bojna učinkovitost precej manjša kot v Ljubljanski pokrajini. Velik del oficirjev in ostalega moštva je bil pripeljan iz vrst Slovenskega domobranstva, poleg tega pa je bilo v enotah tudi nekaj pribežnikov primorskih partizanov. Poleti leta 1944 so bili nastanjeni v 15–ih postojankah, ki so bile samo slovenske ali pa mešane s pripadniki nemških sil, vsega skupaj pa je domobranstvo štel nekaj nad 1800 pripadnikov (Košutnak 2011, 47). Višji SS in poveljnik nemške policije Odilo Globočnik je novembra 1943 izdal odlok o ustanovitvi SNVZ, znotraj katerega se bi razvijalo primorsko domobranstvo. Pri tem je Antona Kokalja postavil za inšpektorja deželne varnosti, kasneje pa je postal tudi inšpektor Organizacijskega štaba SNVZ oziroma celo njen poveljnik. Hkrati je Globočnik obljubil, da bodo pripadniki enot drugih narodnosti zapustili Primorje, takoj ko bo SNVZ lahko jamčil za varnost in mir v pokrajini, s tem je ciljal zlasti na italijanske pripadnike. Gibanje je v programu imelo omenjen plan za odstranitev vseh italijanskih institucij in ponoven vzpon slovenstva po pokrajini (Nose 2008, 262; Nežmah 2003).

Odilo Globočnik je 26. novembra 1943 Kokalju izdal smernice za ustanovitev in razvoj domobranstva na Primorskem, ki so vsebovale tudi zahteve glede logistike in oskrbovanja enot. Napisal je, da je glavna naloga zbora ta, da na območju ustvari varnostno organizacijo, ki bo skrbela za mir in red. Poleg tega je imel lastne voditelje, ki so sprejemali navodila od krajevnih nemških sil. Do spomladi leta 1944 je Kokalj oblikoval Organizacijski štab SNVZ z naslednjimi odseki: osrednji propagandni oddelek skupaj s propagandnim odsekom za radio, gospodarski oddelek z materialnim odsekom, obveščevalni oddelek, gradbeni oddelek, sodno-pravni oddelek, evidenčni odsek, duhovnijski urad SNVZ, kulturno–politični odsek, oborožitveni odsek, policija SNVZ in bolnica SNVZ, poleg tega pa je bilo v štabu še nekaj referentov za različne zadeve, predvsem za stike z nemškimi ustanovami. Celoten štab je bil logistično gledano popolnoma odvisen od nemških policijskih oblasti. Pripadniki Varnostnega zbora v enem kraju so tvorili najmanjšo enoto zbora, in sicer krajevno varnostno stražo, te pa so se med seboj združevale v skupine varnostnih straž ter dalje v odseke varnostnih skupin. Te straže naj bi služile v domačem kraju, a naj bi potrebe dovoljevale tudi njihovo združevanje oziroma oblikovanje večjih enot. Poveljnik nemške redarstvene policije je bil pooblaščen, da je domobrancem izdajal predpise o uniformi, oborožitvi in ostali opremi,

skrbel je za zadeve organizacijsko materialne narave ter poročal o zahtevah enot glede opreme in oborožitve poveljniku nemške policije (Teršek 2011, 27; Mlakar 1982, 80).

Slovenske narodne varnostne straže so bile največja osnovna organizacijsko vojaška enota v okviru SNVZ, njihovo poveljstvo pa so sestavljali (Nose 2008, 265):

- Poveljnik
- Adjutant
- Potrebno pisarniško osebje
- Zdravnik (stalni ali honorarni)
- Propagandno osebje

Poveljstva so bila neposredno podrejena Organizacijskemu štabu SNVZ, število čet je določil poveljnik nemške redarstvene policije; omenjene čete pa so se delile na vode, katerih posamezniki so po opravljenem izobraževanju formirali Krajevne vaške straže. Poveljevanje in uradne zadeve so med primorskimi domobranci potekale v slovenskem jeziku, z nemškimi organi pa je komunikacija potekala v nemščini. Glede mesta postavitve poveljstva je odločal inšpektor SNVZ v coni Jadransko Primorje, se pravi poveljnik Anton Kokalj. Primorsko domobranstvo je svoje postojanke razpršilo po treh pokrajinah. Prva je bila Tržaška pokrajina, kjer naj bi bilo vsega skupaj organiziranih 15 stalnih ali občasnih postojank; središče je bil Trst, tam je bilo upravno središče ter Organizacijski štab SNVZ, v Postojni pa je od januarja 1944 delovalo Poveljstvo za Tržaško pokrajino. Druga pokrajina je bila Goriška pokrajina, ki je štela 22 postojank; središče je bilo v Gorici, kjer je bilo od aprila 1944 postavljeno Poveljstvo za Goriško pokrajino. Zadnja pa je bila Reška pokrajina z dvema postojankama; poveljstvo je bilo v Ilirski Bistrici (Nose 2008, 265–269; Mlakar 1979, 46).

Problem znotraj organizacijske strukture je bil ta, da štab tako kot v Ljubljanski pokrajini ni imel operativnega odseka, kar je pomenilo odvisnost od Globočnikovega štaba za boj proti banditom oziroma partizanom. V takratnih razmerah so največjo vlogo igrali obveščevalni, gradbeni in propagandni oddelek, obenem pa tudi policija in bolnica SNVZ. Nemci so svojo policijsko organizacijo prilagodili politični razdelitvi na pokrajine, posledično pa so se prilagodile tudi slovenske protipartizanske sile. Globočnik je zaradi lažjega nadzora in usmerjanja domobranskih oddelkov ustanovil poseben Vodstveni štab, za posamezne pokrajine pa je pooblastil domobranske vodje, katerih namestniki so bili domobranski okrožni vodje. Vendar je bila takšna organiziranost preveč podrobna, saj domobranstvo na

Primorskem ni razvilo številčne moči ter organizacijske razvejanosti, ki bi bila temu primerna. Vrh je primorsko domobranstvo doseglo pozno poletje 1944, ko so njihove vrste zajemale okrog 1800 pripadnikov, ti pa so bili razdeljeni v 16 čet ter nekaj vodov in manjših skupin (Mlakar 1999, 22). Znotraj SNVZ je delovala tudi policija, ki jo je vodil policijski oddelek Organizacijskega štaba. Poletje 1944, ko so bile oblikovane že vse domobranske čete s svojimi oddelki, so te čete opravljale predvsem stražarsko službo pri pomembnih objektih, hkrati pa tudi že prej omenjeno policijsko in obveščevalno službo. Marca 1944 so se oblikovali varnostni in policijski vodi v Trstu, Postojni in Gorici z odredi ali odseki v Št. Petru na Krasu oziroma zdajšnji Pivki, Kobaridu, Ilirski Bistrici, Idriji in Ajdovščini. V Gorici in Trstu se je po ukazu inšpektorja SNVZ ustanovila ena varnostna četa, ki je obsegala 100 pripadnikov, medtem ko so se po ostalih mestih oblikovali varnostni vodi. Ena izmed večjih policijskih enot je bila v Postojni, kjer je leta 1945 začel delovati celo poseben leteči policijski vod. Policijski oddelki so ponavadi šteli okrog 10 mož, ki so preprečevali kriminalna dejanja in s tem skrbeli za mir in varnost, raziskovali so zločine, imeli so pooblastilo za preverjanje osebnih dokumentov in so opravljali ostale policijske naloge. V letu 1945 so se vse policijske enote združile v Policijski bataljon pod poveljstvom Jožeta Majcna, februarja istega leta pa je bil ustanovljen Orožniški zbor v Postojni (Iskra 2012, 46).

Zelo pomembna za primorsko domobranstvo je bila velika reorganizacija SNVZ v oktobru 1944, ko se je z naredbo inšpektorja Kokalja formiral 1. slovenski udarni polk, ki je imel sedež v Postojni, operativni del pa je ostal v Trstu. Prvi poveljnik polka je bil prav Kokalj. Omenjeni udarni polk so sestavljali I. bataljon v Idriji, II. bataljon v Postojni, III. bataljon na Prestranku ter nazadnje IV. bataljon v Ilirski Bistrici, seveda so bile tem dodane še pomožne enote. Na začetku leta 1945 sta se zadnja dva povezala v Bojno skupino Ajdovščina s sedežem v Ajdovščini. Spomladi oziroma marca leta 1945 so hoteli oblikovati 2. slovenski udarni polk v Ilirski Bistrici, vendar je bil problem v pomanjkanju moštva. Največja sprememba v organiziranosti je bila ta, da so od takrat naprej nemške sile povečane domobranske enote uporabljale za nadzorovanje ali zapiranje prostora med Ajdovščino, Postojno in Idrijo, ter da so morali proti koncu vojne sodelovati v napadih proti enotam partizanskega 9. korpusa na območju Trnovskega gozda in Hrušice (Nose 2008, 275–276; Mlakar 1999, 19–25).

5.2 METODE PROTIPARTIZANSKEGA DELOVANJA SNVZ

Glavna in edina naloga primorskih domobrancev je bila zaščita nemških postojank v pokrajini, se pravi teritorialni nadzor, ravno v tem pa se je razlikovalo od domobranstva v Ljubljanski pokrajini, kjer so pripadniki gibanja imeli več dolžnosti oziroma obveznosti. V vrstah domobrancev na Primorskem sta bila značilna nacionalizem in domoljubje. Velikokrat so v večjih mestih, kjer so bili nastanjeni, javno nastopali v slovenskem jeziku in tako dodatno "pogrevali" odnose z italijanskimi nacionalisti. Kjer so bile poleg domobrancev prisotne tudi italijanske fašistične enote, je zaradi tega prihajalo do sporov ali celo do oboroženih konfliktov, katere so morali kasneje pomirjati prav Nemci. Ravno z metodo zastraševanja so iz Postojne in še nekaterih drugih krajev pregnali veliko italijanskih priseljencev in tako širili slovenstvo po pokrajini (Košutnak 2011, 47–48).

Za SNVZ je bila značilna propagandna dejavnost, ki je po eni strani skrbela za privabljanje oziroma mobilizacijo novih članov v njihove vrste, po drugi strani pa je na Primorskem med prebivalstvom poskušala širiti glas proti partizanstvu (Mlakar 1994, 73). Ker domobranstvo nasploh, prav tako kot domobranski tisk v pokrajini ni bilo tako močno razvito kot v Ljubljani, so spočetka uporabljali ravno ljubljansko časopisje, kar se je izkazalo za neuspeh, saj domačini niso razumeli njegove vsebine. Za potrebe mobilizacije je bila propaganda močno intenzivna, saj ni bilo veliko prostovoljcev, ki bi se sami prijavili za služenje v domobranskih enotah, zato je večinoma potekalo pod prisilo. Uporabljali so oglaševanje z zvočniki, nekakšno podkupovanje ljudi z raznimi dobrinami ter deljenje pisane besede v obliki časopisov ali letakov. Vse skupaj so najverjetneje zaključili s prireditvami pred cerkvami in v kinodvoranah, te prireditve pa so bile politično in kulturno obarvane. Navzven je bilo vse videti kot prostovoljstvo, a temu ni bilo tako (Iskra 2012, 46). Razmere na Primorskem so bile povsem drugačne kot v Ljubljanski pokrajini, tu je veliko vlogo igrala prisotnost fašizma. Domačini so bili zelo narodno zavedni, zato so domobranci morali nastopiti kot narodni osvoboditelji, kot tisti, ki bodo povrnili nekdanjo bogato slovensko kulturo, hkrati z njo pa tudi slovenski jezik. Nemci so slovenskim domobrancem pri razvoju ter širjenju kulture puščali odprte roke, ti pa se niso dobro zavedali, da to počno za svojo korist. Okupatorju je ugajalo to, da so domobranci za vse krivili fašiste in Italijane, ki jim je bil skupen italijanski komunizem. Narodnoosvobodilno gibanje je imelo v programu zapisano sodelovanje z italijansko komunistično partijo, zato so nemške sile to izkoristile za podtikanje narodnega izdajstva Komunistični partiji Slovenije (Mlakar 1982, 115).

Poleg tega so domobranci poseben pomen namenili slovenskemu šolstvu, za razvoj tega je bil zadolžen prosvetni odsek štaba SNVZ. Ta je dosegel to, da je pouk potekal pod vodstvom domobranskih učiteljev v nekaj šolah na ožjem Tržaškem in predvsem na Goriškem, kjer je bila v Gorici ustanovljena celo slovenska gimnazija (Mlakar 1999, 22). Pomembne so bile kulturne prireditve ali nastopi, ki so nekako skrivoma širili protikomunistično idejo; med prebivalci so hoteli vzbuditi občutek, da se bistveno zavzemajo za razvoj slovenske kulture in vsesplošni narodni preporod. Velik del domobranske propagande na Primorskem je opravljalo časopisje. Ob prihodu fašizma je slovenski tisk povsem poniknil, a Nemci so imeli drugačno strategijo, in sicer dopuščanje slovenske pisane besede, vendar je ta morala slediti kratkoročnim propagandnim in političnim potrebam (Merljak Z. 2007, 122). Nemške nacistične sile so SNVZ po več prošnjah naposled le dovolile izdajati revije, ki pa so bile podvržene strogi cenzuri. Spomladi 1944 so tako v Gorici začeli izdajati štirinajstdnevnik Goriški list, katerega naj bi sam Kokalj označil za uradno glasilo primorskih domobrancev. Za njim so posamezne enote in skupine začele izdajati še ostala glasila, in sicer Tolminski glas, Straža ob Jadranu (Trst in Postojna), Glas izpod Krna, Vipavec, Idriččan, Goriški stražar, Mi gremo naprej. Vsa naštetá glasila so domobrancem pomagala pri obveščanju o vojaških operacijah krajevnih čet in o dejavnostih domobrancev v ostalih krajih. Pojavile so se tudi slovenske radijske oddaje na radiu Trst, ki so dobivale material za glasbo in literaturo iz Ljubljanske pokrajine. Poleg slovenske je delovala tudi nemška propaganda, ki se je prav tako izdajala v slovenskem jeziku s pomočjo oddelka Adria. Čeprav so slovenskim domobrancem podajali material in navodila, so ti večino propagandne vsebine oblikovali sami. Vsebina je bila nacionalistično usmerjena, v njej se je zasledil prezir do italijanske strani, kar je pogosto privedlo do sporov, včasih se je končalo celo s smrtnimi žrtvami (Mlakar 1982, 138). Bistveni nalogi domobranske propagande sta bili ozaveščanje in prepričevanje ljudstva; njihova rdeča nit pa je bila vseskozi protipartizanstvo. Domobranci so poudarjali nacionalnost ter pripadnost Katoliški cerkvi oziroma veri, ki je bila zanje bistvenega pomena, partizani pa naj bi prinašali le komunizem in brezboštvo (Jakomin K. 2012).

Možno je zaslediti tudi to, da so pripadniki SNVZ organizirali dobrodelne akcije, kjer so zbirali socialne prispevke za pomoč gibanju samemu ter za tiste, ki so bili kakorkoli oškodovani. Socialna dejavnost se je oblikovala leta 1944, zanjo pa so bile značilne loterije, s katerimi so zbirali materialno in denarno pomoč za žrtve naravnih nesreč in ropov, za begunce ter za revne domačine. To so izkoristili tudi v namen oglaševanja proti partizanskemu vodstvu, ki naj bi zgoraj omenjene pahnili v revščino in bedo (Mlakar 1982, 139).

Slovensko domobransko gibanje na Primorskem v vojaškem pomenu ni nikoli doseglo ravni Slovenskega domobranstva v Ljubljanski pokrajini, predvsem zaradi majhnega števila pripadnikov in njihove podrejenosti nemškim silam, še posebno pa zaradi moralne razrahljanosti v lastnih vrstah, ki je vplivala na nedisciplino in neučinkovitost. Sprva so jih okupatorske enote uporabljale le za širjenje propagande in straženje pomembnih objektov, kot so železnice, vodne črpalke, skladišča za strelivo in bolnišnice; ponekod so varovali tudi pomembne železniške Transporte (Iskra 2012, 53; Mlakar 1979, 50).

5.3 TAKTIČNI POSTOPKI PROTIPARTIZANSKEGA DELOVANJA SNVZ

Vojaške akcije primorskih domobrancev niso bile tako pomembne in odločne kot tiste v enotah Slovenskega domobranstva v Ljubljanski pokrajini. Problem je bil v tem, da je bila njihova taktika zoper partizane dejansko vodena s strani Nemcev; omeniti je potrebno tudi to, da se člani SNVZ zaradi majhnega števila pripadnikov ter njihove slabe morale skoraj nikoli niso sami spopadli z nasprotnikovimi enotami, ampak so imeli v skupnih spopadih glavno vlogo fašisti, nemški vojaki, četniki ali drugi kolaboracionisti. Slovensko domobranstvo je imelo mnogo bolj razvite taktične postopke zoper sovražnika, medtem ko pri primorskem domobranstvu ne moremo govoriti o kakšni posebni taktiki bojevanja, razen če omenimo drobne akcije (zasede, aretacije, zastraševanja, patroljiranje, provokacije), ki so izhajale iz položaja pomožnih, a šibkih policijskih enot. Kot sem že omenil, so v bližini postojank samostojno ustanavljali zasede, pošiljali patrolje za nadzor v pokrajini in zasliševali ter nato aretirali pripadnike partizanskega tabora. Enote domobrancev v primorski regiji niso bile tako učinkovite v akcijah kot enote Slovenskega domobranstva. Razlika je bila v tem, da je bila večina lokalnih prebivalcev na Primorskem mnogo bolj naklonjena partizanskemu gibanju, domobranci pa tega niso jemali dovolj resno. K neuspehu je dodatno pripomogla še izredno slaba morala znotraj enot, pomanjkljiva izurjenost pripadnikov in številčna premoč partizanov. Podatki, ki niso popolni, pravijo, da naj bi v bojih skupaj padlo približno 350 primorskih domobrancev (Mlakar 1982, 187).

Kljub majhni vojaški aktivnosti pa so izvajali nekatere akcije, organizirali patrolje in zasliševali tiste, za katere so slutili, da sodelujejo s partizani. Veliko prednost so imeli v tem, da so imeli v svojih vrstah domačine, ki so odlično poznali območje, navade ter ljudi same, zato so lažje odkrili "terence" – aktiviste odporniškega gibanja. Te so kasneje tudi zapirali, mučili ali usmrtili, večino pa so predali okupatorju, ki jih je poslal v taborišča ali na prisilno

delo v Nemčijo. V večjih spopadih samostojno niso delovali, vendar so služili kot pomožna sila nemške vojske. V prvem obdobju je bila njihova taktika usmerjena v to, da so lastne postojanke postavljali na območjih, ki so predstavljala pomembne točke za premik partizanskih enot. S to mrežo postojank so nasprotniku omejevali gibanje ter možnost za hitro akcijo, poleg tega pa so v bližini postojank postavljali zasede, ki so prestrezale partizanske kurirje in patrulje; v širšem naj bi varovali komunikacije, kar je bilo za Nemce na tem območju najpomembnejše. Novembra 1944 se je njihova vojaška vloga okrepila, potem ko so Nemci na lastno željo preoblikovali domobranske čete v štiri udarne bataljone. Posledično je večina enot SNVZ izgubila prvotno funkcijo, ki je spominjala na teritorialni princip nekdanjih vaških straž. Začeli so sodelovati v napadih okupatorja, čeprav nikoli niso uporabili vseh svojih sil. Imeli so pomembno nalogo, da skupaj z Nemci očistijo polosvobojeno in osvobojeno ozemlje z nasilnimi metodami, kot so ropanje, požigi in poboji (Iskra 2012, 53; Mlakar 1982, 151–187).

Domobranske enote na Primorskem v času svojega obstoja niso nikoli dosegle takšne moči, da bi se lahko osredotočile le na vojaško aktivnost. Njihova taktika je bila ves čas povezana s propagando, mobilizacijo vojakov ter bojem za naklonjenost ljudstva. Opravljali so vojaške naloge za okupatorja, ki so bile defenzivne narave, s tem pa so pokazali, da nimajo nikakršne svobode pri akcijah oziroma da so le pomožen člen nemškim silam. Domobranci so zelo malo časa preživeli na terenu, bolj so prisegali na svoje utrjene postojanke, ki so bile dodatno okrepljene z nemškimi vojaki. Glavni vzrok za neuspešnost taktike bojevanja primorskih domobrancev je bila vojaška in politična premoč narodnoosvobodilnega gibanja (Mlakar 1982, 187).

6 GORENJSKO DOMOBRANSTVO ALI GORENJSKA SAMOZAŠČITA NA GORENJSKEM

6.1 ORGANIZIRANOST ENOT GORENJSKE SAMOZAŠČITE

V začetku leta 1944 so nemške okupacijske oblasti na Gorenjskem dopustile, da ustanovijo postojanke in enote Gorenjske samozaščite, ki bi imele enako nalogo kot Slovensko domobranstvo, nalogo pomožne policije, ki bi varovala red in varnost v pokrajini. Takrat je bila situacija taka, da je na Gorenjskem obstajal krog ljudi, ki so sprejeli in pomagali pri organiziranju domobranstva. Veliko slovenskih vojakov, ki so bili mobilizirani v nemško vojsko, je prišlo na dopust s fronte, in ker se niso želeli vrniti nazaj, jih je okupator uporabil za boj proti partizanom v domačih krajih. Gorenjska samozaščita naj bi ustavila širjenje odporniškega gibanja, obenem pa vzpostavljala mir in red po deželi. Prav tako kot primorski domobranci so hoteli v šolah uvesti slovenski jezik (Nose 2008, 283–284). Gorenjske domobranske postojanke¹⁶ so se ustanovljale hitro in učinkovito. Število postojank se je gibalo okrog 50, največ pa se jih je ustanovilo v ravninskem delu na območju Kranj–Škofja Loka–Ljubljana–Kamnik. V večjih mestih so bile matične postojanke, ki so nadzorovale manjše postojanke po vaseh, hkrati pa so bile te v stiku preko telefona. Postojanke gorenjskega domobranstva so skrivoma sodelovale s Slovenskim domobranstvom v Ljubljanski pokrajini, čeprav Nemci tega niso dopuščali. Velikokrat so pripadniki Slovenskega domobranstva obiskali svoje rojake na Gorenjskem, predvsem pa so iz Ljubljanske pokrajine kot pomoč pošiljali propagandni material in propagandiste same. Novembra 1944 so ustanovili Center Gorenjske samozaščite, ki mu je poveljeval Slavko Krek, odgovoren pa je bil poveljniku varnostne policije in varnostne službe na Bledu SS podpolkovniku Aloisu Perstererju; vodja Gorenjske samozaščite je bil SS vodnik Erich Dichtl. Ko je v gorenjsko domobranstvo vstopil nov mož, je Dichtl v imenu Gorenjske samozaščite zaprosil delovni urad, da novopečenemu pripadniku oprosti delovne obveznosti. (Kokalj K. 1999, 28–32).

Enote so delovale v moči čete, te pa so bile tako operativno kot organizacijske podrejene varnostni policiji. Njihova naloga je bila varovanje utrjenih postojank. Teh postojank je bilo malo, posledično je bila majhna tudi njihova bojna učinkovitost. Poveljnik Gorenjske

¹⁶ Razvrščene so bile v trikotniku Brezje–Kamnik–Kranj; Center je bil v Polhograjskih Dolomitih, kasneje pa se je na pobudo Centra Gorenjskega domobranstva oblikoval v Litiji in okolici.

samozaščite Erich Dichtl je 6. novembra 1944 izdal naredbe, iz katerih je razvidna organizacijska sestava Gorenjske samozaščite. Med drugim je omenil, da je moštvo gorenjskega domobranstva prostovoljno izjavilo, da želi, da ga vodi varnostna policija¹⁷, ki jim je vojaško, disciplinsko in kakor koli drugače nadrejena, hkrati pa jih tudi oskrbuje in oborožuje. V Kranju so ustanovili poseben urad, ki je bil namenjen organizaciji gorenjskega domobranstva. Poveljniki ter ostalo moštvo so morali ubogati ukaze Centra Gorenjske samozaščite, ki ga je Dichtl postavil za odgovornega. V naredbah je določil tudi to, da naj bodo pripadniki predvsem prostovoljci, mobilizacija pa naj se izvaja v primeru, če je fant že prej izrazil, da se želi pridružiti domobrancem. Hišne preiskave, zaplembe in aretacije so se izvajale izključno po navodilih Gestapa¹⁸. Hierarhična sestava organizacije Gorenjske samozaščite je bila naslednja (Nose 2008, 287):

- Poveljnik varnostne policije in varnostne službe (SS podpolkovnik Persterer; Bled)
- Poveljnik Gorenjske samozaščite (višji vodnik SS Dichtl; Kranj)
- Poverjenik za politično linijo (podpolkovnik Messner; Kranj)
- Poverjeniki za finance in oskrbo za edinice gorenjskega domobranstva, ki leže v območju posameznih Stapo izpostav, so uradniki, določeni s strani vodje Stapo izpostav
- Poveljnik Centra Gorenjske samozaščite (Slavko Krek)
- Oddelek za vojaško disciplinsko, izgradnjo vseh postojank oziroma edinic (načelnik Fludernik Marjan)
- Oddelek za obveščevalno službo (Ovsenik Janez)
- Oddelek za propagandno službo (Perne Alojz)
- Oddelek za policijsko kriminalne preiskave, kar zadeva OF (Amon Milan)

Posamezna postojanka je imela po dva kurirja, eden od njiju pa je opravljal vlogo zastopnika postojanke pri Centru. Nove postojanke je lahko ustanavljal le poveljnik Gorenjske samozaščite, prav tako je samo on razpolagal z udarnimi četami ter jih pošiljal tja, kjer so bile najbolj potrebne. Če so posamezni poveljniki želeli v pomembnih akcijah podporo udarne čete, so morali poslati predloge ali prošnje višjemu vodniku Dichtlu (Nose 2008, 287). Vseskozi je veljala nekakšna nezaupljivost med domobranci in nemškim okupatorjem, in sicer

¹⁷ Sicherheitspolizei

¹⁸ Gestapo ali nem. Geheime Staatspolizei; je bila uradna tajna policijska organizacija v nacistični Nemčiji, kot del SS je bil podrejen vodstvu tajnih služb oziroma RSHA in je bil del SD (tajne službe) ter pododdelek varnostne policije (Sicherheitspolizei).

z obeh strani, čeprav so bili na postojankah tudi referenti gestapa, ki so ti dve strani skušali bolj povezati. Na postojankah se je število gibalo od 40 do 60 domobrancev, na postojanki v Domžalah pa jih je bilo kar trikrat toliko. Trimestno število pripadnikov je bilo tudi v Udarni četi, po drugi strani pa so imele postojanke, ki so nastale malo pred koncem vojne, le nekaj deset mož. Mogoče je na to vplivalo, da nemške sile niso dopuščale močnih postojank preko 100 pripadnikov, zato so jih po desetinah prestavljali na okoliške postojanke ali celo ustanavljali nove (Kokalj K. 2000, 34–35).

Takoj po ustanovitvi Centra Gorenjske samozaščite so iz Ljubljanske pokrajine poslali inštruktorje, katerih naloge so bile urjenje gorenjskih domobrancev, uvedba vojaške discipline znotraj enot ter utrjevanje avtoritete Centra Gorenjske samozaščite. Jeseni 1944 so v postojanke zraven poveljnika in namestnika postavili še propagandiste in vodnike, malo kasneje pa še inštruktorje, obveščevalce in desetarje; slednje je določil Center Gorenjske samozaščite, poleg njih pa tudi propagandiste in obveščevalce, vendar je te imenoval upoštevajoč želje poveljstva postojanke, medtem ko je inštruktorje izbral poveljnik gorenjskega domobranstva. Postojanke so bile po novembru 1944 podrejene finančnim obmejnimi stražam in izpostavam varnostne policije v vojaškem, policijskem in operativnem pogledu. Poveljnik Centra Slavko Krek je odgovarjal tako Messnerju kot Dichtlu, ki jima je moral posredovati poročila. Postojanke so bile slovenske, brez nemških policistov, ti so prišli le v primeru skupne akcije, medtem ko to ni veljalo za postojanke, ki so spadale pod finančno obmejno stražo, tam so bili po možnosti prisotni še nemški vojaki in graničarji. Center gorenjskega domobranstva je prenehal delovati v začetku leta 1945 s strani Gestapa, ki je aretiriral nekaj pomembnih pripadnikov gorenjskega domobranstva, saj naj bi se znotraj gibanja razvila ilegalna organizacija, ki je čedalje bolj stopala na stran partizanov (Kokalj K. 2000, 45–50).

6.2 METODE PROTIPARTIZANSKEGA DELOVANJA GORENJSKEGA DOMOBRANSTVA

Domobranci na Gorenjskem so svoje postojanke postavljali predvsem v šolah, raznih javnih domovih, gostilniških prostorih, župniščih ter na kmetijah, ki so bile last privržencev tega gibanja. Naseljevali so se tudi na tiste postojanke, ki so jih Nemci že prej izpraznili (Kokalj K. 1999, 32). Značilno za njihove enote je bilo to, da so bile bolj teritorialne narave in so varovale le ožja območja v bližini postojank (Klanjšček 1999, 292). Poveljnik Centra

Gorenjske samozaščite Slavko Krek je sodeloval z begunsko vlado v Londonu, obenem pa je vzpostavil tudi vzporedno obveščevalno mrežo, ki je imela največjo moč v kamniškem in kranjskem okrožju. Najbolj aktivno je delovala obveščevalna služba Slovenske legije, ki je bila odgovorna poveljniku nemške varnostne policije in varnostne službe na Bledu. Ta je posebej naročil Kreku, da mora domobrancem vtepti v glavo protipartizanstvo ter boj proti Angležem (Kokalj K. 2000, 23–26).

Kar se tiče metod protipartizanskega delovanja, sta tudi tu, tako kot pri ostalih dveh domobranskih formacijah, glavno vlogo imeli propaganda in kultura, veliko časa pa so posvetili še molitvi. V postojankah so prirejali razne igre, pevski zbori so prepevali domobranske pesmi, po mašah pa so govorci pred cerkvami imeli pripravljene propagandne govore in organizatorji so kot glavna gesla domobranstva navajali besede Mati, Domovina, Bog (Kokalj K. 1999, 34). Glavni element propagande so bili časniki, večino izmed njih pa so dobivali iz Ljubljanske pokrajine. Sami so tiskali časnik Zlatorog, in sicer šele po koncu leta 1944 in naprej, izhajal je še Gorenjski domobranec, februarja 1945 pa je začel izhajati časopis Gorenjec. Ljubljansko časopisje¹⁹, ki ga je bilo dovoljeno uvažati prek meje, je pomagalo pri širjenju protipartizanske ideje in s tem poskušalo pridobiti čim več privržencev. Da bi se za domobranstvo odločilo čim več mož, so preko propagande poskušali predstaviti domobranstvo kot tisto pravo pot, hkrati pa so poskušali združiti prave metode in pravo taktiko. Močno so stavili na nastope, ki bi bili ljudem prikupljivi. Na postojankah so bili slovenski kurati, na obisk pa so prihajali sorodniki domobrancev in ljudje iz okoliških krajev (Kokalj K. 2000, 78–85).

Gorenjsko domobranstvo je bilo omejeno na določeno območje delovanja. Glavni interes Nemcev je bila domobranska zaščita pred tako imenovanimi banditi oziroma partizani, pri tem so jih poskušali potisniti proč od vasi, proč od komunikacij in hrane, se pravi, da so hoteli preprečiti stike s prebivalstvom, ki bi jim nudilo pomoč.

6.3 TAKTIČNI POSTOPKI GORENJSKEGA DOMOBRANSTVA

Kot je bilo že omenjeno, so bile enote gorenjskega domobranstva maloštevilne, prav tako niso zajemale veliko mož znotraj posamezne enote, zato je bila njihova bojna učinkovitost majhna.

¹⁹ Časopisi Slovenec, Slovensko domobranstvo, Za blagor očetnjave, Domoljub, Slovenski narod, Slovenski dom, Na mrtvi straži, Domovi vstajajo, Slovenski borec, Družinski tednik.

To je vedel tudi sovražnik, ki je večkrat napadel njihove postojanke, tako da so se morali domobranci na Gorenjskem pogosto bojevati. Tukaj govorimo o defenzivnih nalogah, medtem ko je bila za ofenzivno ustanovljena Udarne četa, ki je bila vezana na »hajke« in pohode domobrancev proti partizanom (Lamovšek 2013, 25). Sprva so bile postojanke precej ozemeljsko omejene in so delovale le znotraj svoje gestapovske izpostave, po začetku delovanja Centra pa so akcije izvajali tudi na področjih drugih postojank, a tu govorimo samo o vojaških akcijah. Propagandne in policijske naloge so še vedno lahko opravljali le v omejenem območju. Za doseganje taktične prednosti pred partizani so hodili na vsakodnevne obhode po bližnjih vaseh, in sicer v patroljah po pet mož; za daljše pohode pa so se postojanke med seboj povezale. Če je prišlo do večje akcije, so vlogo vodje domobrancev prevzeli nemški gestapovci. Udarne četa je bila dodeljena nemškemu polku, ki je operiral med Kamnikom ter Gornjim Gradom. Ta je največ deloval na terenu, pri tem pa je ustanavljal postojanke. Kakor primorski domobranci tudi pripadniki Gorenjske samozaščite v večje akcije skoraj niso hodili, ampak so stražili pomembne objekte, izvajali aretacije, patroljirali po okolici ter raznašali propagandni material. Izpostava varnostne policije je morala odobriti vključitev domobranskega moštva v akcije, poleg tega so jim tudi narekovali, koga morajo aretirati, po zaslišanju pa so domobranci ujetnike predali prav omenjenim izpostavam. Največje skupne akcije z gestapom so se odvile v smeri proti Gornjemu Gradu decembra 1944 in januarja 1945, v Idriji in Žireh aprila 1945 ter v Kropi januarja 1945. Pozno jeseni leta 1944 so se pripadnikom Gorenjske samozaščite pri akcijah pridružili še četniki Gorenjskega četniškega odreda (Kokalj K. 1999, 33; Kokalj K. 2000, 64–70).

Domobranci so se v tej pokrajini proti partizanom bojevali v okviru nemških velikih ofenziv in posamičnih akcij, pri katerih so domobranske enote sprva odkrile, kje se nahaja sovražnik, kasneje pa so jih skupaj z nemškimi silami obkolile ter napadle (Berger 2010, 33). Za enote Gorenjske samozaščite je bilo značilno, da je bila njihova protipartizanska taktika vselej povezana s krajami, požigi, aretacijami, preselitvami in usmrtitvami partizanskih privržencev (Kokalj K. 2000, 73). Nekaj več podatkov o taktiki Nemcev, katerim so bili kot pomožne sile priključeni gorenjski domobranci, najdemo v partizanskih virih. Domobranci na Gorenjskem so upoštevali taktična navodila okupatorja, ki so jim narekovala, da pomagajo stisniti sovražnika na najmanjše možno območje in ga tam uničiti. V okviru nemške taktike so poizkušali partizanske enote razpršiti na več manjših delov, kasneje pa uničiti vsak del posebej (Novak in drugi 1997, 403). Okupator je deloval močno ofenzivno, sprva je poskušal prodreti po sredini postavljenih partizanskih enot, kasneje pa so se preusmerili na napad po

bokih; pri tem so to ofenzivno vlogo skoraj vedno prevzeli nemški vojaki, domobranske in ostale pomožne enote pa so izkoristili za kontroliranje in branjenje pomembnih strateških točk (Novak in drugi 1997, 458). Gorenjski domobranci naj bi od konca novembra 1944 do sredine januarja 1945 ubili 221 partizanov ter 11 partizank, ujeli pa naj bi jih kar 193. Pomemben podatek je ta, da tako v napadalnih kot tudi v obrambnih akcijah domobrancev ni bilo pobitih več kot 50 pripadnikov Gorenjskega domobranstva (Mikuž 2007).

Za gorenjsko domobranstvo velja, da ravno tako kot domobranstvo na Primorskem ni doseglo ravni razvitosti Slovenskega domobranstva v Ljubljanski pokrajini, tako da ni imelo značilne taktike, saj je delovalo v okviru nemških velikih ofenziv in posameznih akcij. Dejansko niso niti imeli dovolj časa za razvoj, ker so se kot vojaška formacija pojavili šele spomladi leta 1944 in so torej na terenu delovali le nekaj več kot leto dni.

7 PRIMERJALNA ANALIZA IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Domobranstvo na Slovenskem je močno zaznamovalo zgodovino slovenskega naroda, sodelovanje z nemškimi okupacijskimi silami in boj proti komunizmu pa sta pripeljala do največje državljanske vojne na območju naše države. Med pisanjem diplomskega dela sem ugotovil, da ni ohranjenega veliko domobranskega gradiva, še posebej pri manjših dveh domobranskih formacijah na Primorskem in Gorenjskem, veliko več podatkov pa najdemo v partizanskih virih.

V diplomskem delu sem preučeval organiziranost, metode in taktične postopke protipartizanskega delovanja v enotah Slovenskega domobranstva, Slovenskega narodnega varnostnega zbora in Gorenjske samozaščite. Vse tri formacije so bile odvisne od nemškega vodstva, ki jih je ustanovilo kot pomožne vojaško–policijske formacije, da bi razbremenilo svoje lastne vojake v boju proti partizanskim enotam. Problem je bil v tem, da so jih Nemci najprej uporabljali v svojo korist, tako da vsem trem domobranskim formacijam niso dovolili preveč svobode v akcijah proti partizanskim silam, poleg tega so jim predpisovali tudi obseg enot in njihove naloge.

Po izvedeni analizi zbranega gradiva lahko potrdim prvo hipotezo, ki pravi: *taktične postopke v boju proti partizanom so imeli najbolj razvite v enotah Slovenskega domobranstva v Ljubljanski pokrajini*. Res je, da so vse domobranske formacije delovale po načelih bojnega delovanja nemške vojske, vendar je Slovensko domobranstvo že zaradi večjega števila pripadnikov in razmerja sil s partizani moralo bolj opredeliti svojo protipartizansko taktiko. Na to kažejo tudi Načela domobranske taktike, ki so izšla jeseni 1944 in so zajemala cilje, načine in težišča delovanja enot SD. Vse tri formacije so bile taktično gledano vodene s strani Nemcev, vendar je razlika v tem, da so enote SD delovale proti partizanom ofenzivno kot nekakšna samostojna enota, sicer s postavljenimi nemškimi častniki ali podčastniki znotraj posameznih enot, ki so nadzorovali odločitve slovenskega moštva, medtem ko so enote SNVZ in Gorenjske samozaščite delovale samo kot pomožne sile v okviru nemških akcij. Pri teh dveh tudi ne moremo govoriti o kakšni posebni taktiki bojevanja, razen tistih drobnih akcij, za razliko od njih pa je SD imelo natančno opredeljeno taktiko napada in obrambe. Pripadniki SNVZ in Gorenjske samozaščite so malo časa preživeli na terenu, bolj so prisegali na defenzivne utrjene postojanke, še posebej to velja za domobrance na Primorskem.

Tabela 7. 1: *Primerjava taktičnih postopkov enot Slovenskega domobranstva, SNVZ in Gorenjske samozaščite*

	Slovensko domobranstvo	SNVZ	Gorenjska samozaščita
Bojna učinkovitost	Velika	Majhna	Majhna
Teoretična načela delovanja	Načela bojnega delovanja nemške vojske + Načela domobranske taktike (jeseni 1944)	Načela bojnega delovanja nemške vojske	Načela bojnega delovanja nemške vojske
Taktika	Dobro opredeljena taktika napada (napad iz pohoda, napad iz pripravljene postojanke, napad na postojanke, napad na dobro utrjene	Pomožne sile v okviru nemških akcij, brez posebne taktike vojskovanja; drobne akcije (zasede, aretacije, zastraševanja,	Pomožne sile v okviru nemških akcij, brez posebne taktike vojskovanja; drobne akcije (straženje pomembnih objektov, izvajanje

	postojanke, zasledovanje) in obrambe	patruljiranje, provokacije)	aretacij, patroljiranje po okolici ter raznašanje propagandnega materiala)
Usmerjenost enot	Sprva defenzivno, kasneje ofenzivno (predvsem preko udarnih bataljonov)	Defenzivne vloge	Defenzivne vloge

Drugo hipotezo, ki pravi: *Protipartizanske enote so bile identično organizirane in strukturno zasnovane v vseh treh pokrajinah: na Gorenjskem, Primorskem ter v Ljubljanski pokrajini*, moram zavrniti. Prva razlika je že v samem začetku organiziranja gibanja, saj so bile v Ljubljanski pokrajini že prej vaše straže, častniški kader in politična podpora, ki so nato ustanovile Slovensko domobranstvo, na Primorskem pa se je domobranstvo moralo ustvariti iz ničesar, saj ni bilo nobene podlage za njegov nastanek, razen maloštevilnih skupin protikomunističnih privržencev, za katere se je domnevalo, da bodo vstopili v domobranstvo. Na Gorenjskem pa je bila situacija taka, da je obstajal krog ljudi, ki so sprejeli organiziranje domobranstva; okupator je za boj proti bandam uporabil slovenske vojake, ki so bili mobilizirani v nemško vojsko in se niso hoteli vrniti nazaj na fronto. Kar se tiče organiziranosti poveljstva posamezne domobranske formacije, se je ta od pokrajine do pokrajine razumljivo razlikovala, najbolj podrobna in razčlenjena organizacija pa je bila znotraj SD, saj je zajemala tudi največ pripadnikov. Večja razlika pa je bila v organiziranosti vojaških enot, in sicer so bile enote SD formirane kot bataljoni, čeprav so Nemci do pomladi 1944 priznavali le formacijo čete. Bataljoni so imeli v sestavi nemškega zveznega častnika in nemškega inštruktorja. Maja 1944 so se zaradi večje operativnosti oblikovali tudi udarni bataljoni. Na Primorskem so bile enote formirane v četah, posebnost so bile Slovenske narodne varnostne straže kot največja osnovna organizacijsko vojaška enota. Oktobra 1944 se je formiral tudi 1. slovenski udarni polk na Primorskem (v njem so bili štirje bataljoni), ki je imel sedež v Postojni. Na Gorenjskem pa so bili pripadniki povezani le v čete, ki so bile podrejene varnostni policiji in varnostni službi na Bledu. Skupno vsem je bilo, da nobena ni vključevala najpomembnejšega, operativnega odseka.

Tabela 7. 2: Primerjava organiziranosti poveljstev in enot Slovenskega domobranstva, SNVZ in Gorenjske samozaščite

	Slovensko domobranstvo	SNVZ	Gorenjska samozaščita
Številčnost pripadnikov (na vrhuncu)	Okoli 13.500	Nekaj več kot 1800	Okoli 2800
Struktura poveljstva	Nemški Vodstveni in Organizacijski štab + slovenski Organizacijski štab (ožji štab, poveljstvo stana, železniška delegacija, verski referat, domobranska godba in različni oddelki ter odseki)	Organizacijski štab SNVZ (osrednji propagandni oddelek skupaj s propagandnim odsekom za radio, gospodarski oddelek z materialnim odsekom, obveščevalni oddelek, gradbeni oddelek, sodno- pravni oddelek, evidenčni odsek, duhovnijski urad SNVZ, kulturno- politični odsek, oborožitveni odsek, policija SNVZ in bolnica SNVZ, referenti za različne zadeve) + Slovenske narodne varnostne straže	Poveljnik varnostne policije in varnostne službe, Poveljnik Gorenjskega domobranstva, Poverjeniki: za politično linijo, za finance in oskrbo za edinice GD, Poveljnik Centra GD, Oddelek za vojaško disciplinsko, izgradnjo vseh postojank oziroma edinic, Oddelek za obveščevalno službo, Oddelek za propagandno službo, Oddelek za policijsko kriminalne preiskave, kar zadeva OF
Struktura enot	Sprva čete, nato so bile ustanovljene 4	Čete, ki so se delile na vode; marca 1944	Čete (razpršene po približno 50

	domobranske skupine (bataljoni), maja 1944 udarni bataljoni (I. udarni bataljon, II. udarni bataljon, III. udarni bataljon, IV. udarni bataljon, V. udarni bataljon ali alarmni bataljon + marca 1945 VI. udarni bataljon)	so se oblikovali varnostni in policijski vodi v Trstu, Postojni in Gorici z odredi ali odseki; po reorganizaciji SNVZ oktobra 1944 se je formiral 1. slovenski udarni polk na Primorskem (I. bataljon v Idriji, II. bataljon v Postojni, III. bataljon na Prestranku, IV. bataljon v Ilirski Bistrici)	postojankah po pokrajini) + Udarne četa
--	--	--	---

Tretjo hipotezo, ki pravi: *Naloge in s tem metode delovanja domobranskih enot so bile v vseh treh pokrajinah različne zaradi različnih ukazov in določil nemškega vodstva*, moram prav tako zavrniti. Vsaka domobranska formacija je imela s strani Nemcev dodeljene različne naloge; pripadniki primorskega in gorenjskega domobranstva so bili postavljeni le za varovanje pomembnih točk in objektov pred partizani, medtem ko so domobranci v Ljubljanski pokrajini poleg tega imeli tudi nalogo nadzorovanja komunikacij in bojevanja proti partizanom. Glede metod pa je najbolj izstopala domobranska organizacija na Primorskem, saj so bili tam prisotni fašisti, proti katerim so se močno borili, poleg tega pa so tam potrebovali tudi nove moče za ustanovitev domobranstva, tako da je bila nujno potrebna propaganda za mobilizacijo novih članov. V vseh treh pokrajinah je prevladoval propagandni material, katerega smernice so določali Nemci.

Tabela 7. 3: *Primerjava nalog in metod protipartizanskega delovanja Slovenskega domobranstva, SNVZ in Gorenjske samozaščite*

	Slovensko domobranstvo	SNVZ	Gorenjska samozaščita
Naloge domobranskih formacij	Teritorialni nadzor (varovanje pomembnih strateških točk in objektov) + boj proti partizanom + nadzorovanje telekomunikacij; Deloval je tudi Policijski varnostni zbor (varovanje in ohranjanje javnega reda in miru, skrb za javno varnost, kontrola in nadzor izvršitev odredb upravnih oblasti, požarne obrambe, zračne zaščite v lastnem ali prenesenem delokrogu ter preganjanje črne borze)	Samo teritorialni nadzor (varovanje pomembnih strateških točk in objektov pred partizani)	Samo teritorialni nadzor (varovanje pomembnih strateških točk in objektov pred partizani)
Metode protipartizanskega delovanja	Propagandna dejavnost za širjenje vpliva (revije in časniki, letaki, protikomunistična zborovanja in predavanja, protikomunistične radijske oddaje, vojaške parade); Proizvodnjo usmerili za potrebe vojne; Podpornike partizanov pošiljali na prisilno delo in jim vzeli premoženje; Najpomembneje je bilo	Propagandna dejavnost za mobilizacijo novih članov (oglaševanje z zvočniki, podkupovanje ljudi z raznimi dobrotami, časniki in letaki, prireditve) ter za širjenje glasu proti partizanstvu in	Propagandna dejavnost za širjenje vpliva (časniki, revije, nastopi, zbori, propagandni govori); Enote so bile bolj teritorialne narave in so varovale le ožja območja v bližini

	preprečiti kakršen koli stik domačinov s partizanskimi silami	fašizmu (časniki, revije, glasila); Zaradi prisotnosti fašizma nastopali kot narodni osvoboditelji; Poudarjali pomen slovenskega šolstva in slovenske besede	postojank
--	---	--	-----------

8 LITERATURA

1. Berger, Jaka. 2010. *Partizanski boj na Gorenjskem med drugo svetovno vojno*. Maribor: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje.
2. Iskra, Dejan. 2012. *Slovenski narodni varnostni zbor v Ilirski Bistrici*. Diplomsko delo. Koper: Fakulteta za humanistične študije Koper. Dostopno prek: <https://share.upr.si/fhs/PUBLIC/diplomske/Iskra-Dejan.pdf> (4. junij 2015).
3. Jakomin K., Tanja. 2012. Reprezentacija drugih v domobranskem tisku v slovenskem Primorju 1944-1945. *Acta Histriae* 20 (4): 647-668.
4. Kladnik, Tomaž. 2006. *Slovenska partizanska in domobranska vojska od ustanovitve do konca 2. svetovne vojne*. Ljubljana: Defensor.
5. Klanjšček, Zdravko. 1999. *Deveti korpus slovenske narodnoosvobodilne vojske: 1943-1945*. Ljubljana: Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije.
6. Kokalj K., Monika, ur. 1999a. *Mati, Domovina, Bog*. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine.
7. --- 1999b. Gorenjska samozaščita. V *Mati, Domovina, Bog*, ur. Monika Kokalj Kočevar, 28-39. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine.
8. --- 2000. *Gorenjski domobranec*. Ljubljana: Gorenjski muzej Kranj.
9. Košutnak, Ivan. 2011. *Resnica o domobranstvu*. Ljubljana: Nova slovenska zaveza.
10. Lamovšek, Aleš. 2013. *Povojni poboji in politična situacija med II. svetovno vojno v Republiki Sloveniji*. Maribor: Fakulteta za varnostne vede.
11. Merljak Z., Sonja. 2007. *Preteklost je prolog: Pregled zgodovine novinarstva na Slovenskem in po svetu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: Knjigarna.fdv.
12. Mikuž, Metod. 2007. *Ureditev oblasti: Domobranstvo*. Dostopno prek: http://www.savel-hobi.net/leksikon/zgodovina_sl/ureditevo2.htm#top (15. junij 2015).
13. Mlakar, Boris. 1979. Domobranstvo na Primorskem. *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 27 (19. marec).
14. --- 1982. *Domobranstvo na Primorskem (1943-1945)*. Ljubljana: Založba Borec.
15. --- 1994. Nasprotniki osvobodilne fronte in domobranstvo na Baškem. *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 42 (16. junij).
16. --- 1999. Primorsko domobranstvo. V *Mati, Domovina, Bog*, ur. Monika Kokalj Kočevar, 19-27. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine.

17. --- 2003. *Slovensko domobranstvo 1943-1945: ustanovitev, organizacija, idejno ozadje*. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani.
18. Nežmah, Bernard. 2003. Domobranci med Kočevskim rogom in rusko fronto. *Mladina* 48. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/93264/domobranci-med-kocevskim-rogom-in-rusko-fronto/> (5. julij 2015).
19. Nose, Aleš. 2008. *Domobranci zdravo – Bog daj: Protikomunistične enote na Slovenskem 1942-1945*. Ljubljana: Založba Modrijan.
20. Novak, Jože, Bojan Berlingar in Leon Smerjac, ur. 1997. *Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni na Slovenskem. Knj. 2 (19), Boji na Slovenskem 1945 : [1. marec 1945 - 28. oktober 1945]*. Ljubljana: Obramboslovni raziskovalni center Inštituta za družbene vede pri Fakulteti za družbene vede.
21. Perger, Andrej. 2008. *Oskrba enot Slovenskega domobranstva v Ljubljanski pokrajini*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/perger-andrej.pdf> (13.junij 2015).
22. Potočnik, Gregor. 2013. *Slovensko domobranstvo*. Diplomsko delo. Ljubljana: B&B – višja strokovna šola. Dostopno prek: http://www.bb.si/doc/diplome/Potocnik_Gregor.pdf (13. junij 2015).
23. Štangar, Primož G. 2006. *Primerjava taktičnih postopkov partizanskih enot in oboroženih enot meščanskega tabora v času druge svetovne vojne v Sloveniji*. Ljubljana: Šola za častnike. Dostopno prek: <http://dk.mors.si/IzpisGradiva.php?id=345> (4. junij 2015).
24. Štaut, Tomaž. 2008. *Elitne enote na območju današnje Slovenije med drugo svetovno vojno*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/staut-tomaz.pdf> (5. julij 2015).
25. Teršek, Damjan. 2011. *Primerjava logistične oskrbe partizanske vojske in domobranskih enot*. Maribor: Prometna šola Maribor.